

RIIGIKOGU

5. istungjärk. **Protokoll nr. 91 (1).**

1922. a.

Sisu: Riigikogu juhatus teadaanne Riigikogust tagasiastunud Riigikogu liigete kohta. — 2. Terwitustelegrammide ettekandmine. — 3. Riigikogu juhatus teadaanne Riigikogu liigete puudumiste kohta koosolekuilt detsembrikuul. — 4. Teadaanne Riigikogu liikme A. Marfeldt'i perekonnanime muutmise kohta. — 5. Teadaanne komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. — 6. Riigi 1922 a. eelarwe 1 lugemisel. — 7. Juhataja teadaanne järgmise koosoleku kohta.

Riigikogu koosolek 9. märtsil 1922. a. k. 5 p. 1. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 82 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**, pärast abiesimees **A. Kerem**.

Sekretääri kohal sekretäär **A. Tupits**.

Walitsuse lauas; Riigiwanem **K. Päts**, sõjaminister **J. Soots**, siseminister **K. Einbund**, kohtuminister **J. Reichman**, töö- ja hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, põlütöominister **B. Rostfeldt**, haridusminister **H. Bauer**, teedeminister **K. Ipsberg**, rahaministri abi **K. Rosendorff**, välisministri abi **H. Hellat**, ja riigisekretäär **K. Terras**.

Koosolek algab kell 5.10 min.

1. Riigikogu juhatus teadaanne Riigikogust tagasiastunud Riigikogu liigete kohta.

Juhataja **K. Wirma**: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakorras on riigi 1922 aasta eelarwe. Enne, kui päewakorra juurde minna, on Riigikogule teatada, et järgmised Riigikogu liikmed on oma kohustustest ära ütelnud ja nende asemele on Riigikogu juhatus järgmistele kandidaatidele kutsed saatnud: esiteks on ära ütelnud Aksel Brehm — kommunistilise tööliste partei Riigikogu rühma liige ja kutse on saadetud Karl Ellis'ele; teiseks on ära astunud Jakob Meerits — Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma liige. Temale järgnewad kandidaadid Hugo Raudsepp ja Jaan Piilman on ka tagasi astunud. Selle tõttu on kutse saadetud järgnewale kandidaadile Wladimir Binsol'ile.

2. Terwitustelegrammide ettekandmine.

Siis kannab sekretäär ette terwitustelegrammid Eesti ja Leedu riikide iseseiswuse aastapäewade puhul. Kõige pealt terwi-

tustelegramm Leedu asutawa kogu esimehele ja wastus selle peale.

Sekretäär **A. Tupits** (loeb): „Leedu asutawa kogu esimehele. Leedu wabariigi aastapäewa puhul palun Teid härra president, edasi anda Leedu asutawale kogule Eesti Riigikogu südamlikumaid õnnesoowe. Eesti Riigikogu esimees Kukk.“ Selle telegrammi peale on järgmine wastus tulnud:

„Riigikogu esimehele — Tallinn. Wõtke wastu sügaw tänuawaldus õnnesoowide eest Leedu iseseiswuse wäljakuulutamise neljanda aastapäewa puhul, mida minul on au asutawa kogu nimel Teie eksellentsile üle anda. Asutawa kogu esimees.“

Siis on terwitustelegramm Leedu asutawa kogu esimehe poolt Eesti iseseiswuse aastapäewa puhul tulnud:

„Tema eksellentsile Eesti Riigikogu esimehele — Tallinn. Leedu asutaw kogu saadab Eesti iseseiswuse pühal Eesti Riigikogule kõige südamlikumad õnnesoowid, Eesti rahwale ja riigile waba arenemist ja head käekäiku soowides. Ta awaldab selle puhul suurt rõõmu, et Balti rahwad, kellel minewikus nii palju ühist on olnud, nüüd ikka enam ja enam huwi tunnawad endi talituste koordineerimise wastu, et ühiselt endi iseseiswust ja head käekäiku kindlustada. Elagu Eesti rahwas, meie sõber. Stulginskis, Leedu asutawa kogu esimees.“

Terwitustelegramm Läti asutawa kogu juhatuselt.

„Eesti Riigikogu esimehele — Tallinn. Eesti iseseiswuse aastapäewa puhul saadab Läti asutawa kogu juhatus Teile, Eesti Riigikogule ja rahwale kõige südamlikumad terwitused. Nende ühesugune ajalooline minewik ja ühised tulewased eesmärgid saawad olema kõige paremaks kindlustuseks nende ühisele wabaduse ja iseseiswuse kindlustamise tööle. Elagu waba ja iseseisew Eesti. Läti asutawa kogu juhatus.“

Siis on weel terwitustelegrammisid saatnud: 2. diwiisi sõjawäelaste nimel 2. diwiisi ülem kindral-major Pöder. Sakalamaa wabadusristi kawaleeride nimel alampolkownik Jakobson. Sõjainwaliidide nimel wigastatud sõjameeste ühingu esimees Kaplur. Tartu wabadusristi kawaleerid, inwaliidid ja Tartu seltskond. Nõmme alewiwalitsus paraadist osawõtjate, sõjawäe, seltside, kooli ja Nõmme rahwa nimel. Pärnu linna, maakonna ja wabadusristi kawaleeride nimel: linna- pea Soo, kindral Tõnisson, korraldawa komitee liikmed: J. Elterman, A. Jürwetson.

Peale selle on weel terwitustelegrammid tulnud: esimese kihelkonna kongressi poolt Eestis — Kodaweres: „Kongress terwitab Riigikogu ta wastutusrikkas töös ja loodab, et Riigikogu omistab isäralikku tähelpanu haridus- ja õigusküsimusile. Kongressi juhatus.“ Teine — Mustwee rahwuskultuurilise kongressi poolt: „Eesti demokraatlise wabariigi kodanikkudena oma ühiste kultuuriliste huwide pärast kongressil olles terwitame oma wabariigi rahwaesitajate kogu, kelle poolt meie oma siin awaldatud soowidele toetust loodame. Mustwee rahwuskultuuriline kongress.“

3. Riigikogu juhatus teadaanne Riigikogu liigete puudumiste kohta koosolekuilt detsembrikuul.

Juhataja K. Wirma: Siis kannab sekretäär ette nende Riigikogu liikmete nimed, kes 1921 aasta detsembrikuul Riigikogu koosolekuelt on puudunud.

Sekretäär A. Tupits (loeb): Rkl. A. Anderkopp — 1 kord haiguse pärast; Chr. Arro — 2 korda isiklistel põhjustel; K. Ast — 1 kord teatamata põhjustel; K. Baars — 9 korda isiklistel põhjustel; A. Birk — 2 korda haiguse pärast; E. Birkenberg — 9 korda haiguse pärast; M. Bleiman — 6 korda teatamata põhjustel; M. Bock — 3 korda teatamata põhjustel; A. Brehm — 1 kord teatamata põhjustel; J. Eigo — 2 korda isiklistel põhjustel; K. Einbund — 3 korda isiklistel põhjustel; W. Ernits — 4 korda teatamata põhjustel; K. Ellis — 1 kord teatamata põhjustel; K. Freiberg — 9 korda haiguse pärast; A. Hint — 9 korda isiklistel põhjustel; J. Hünerson — 3 korda isiklistel põhjustel; O. Gustawson — 2 korda omawalitsuse esituskogude liikme kohuste täitmisel; E. Jonas — 5 korda omawalitsuse

esituskogude liikme kohuste täitmisel; J. Järwe — 9 korda teatamata põhjustel; A. Jõeäär — 1 kord isiklistel põhjustel; O. Jürgenfeldt — 1 kord teatamata põhjustel; A. Jürman — 2 korda isiklistel põhjustel; A. Kallas — 9 korda haiguse pärast; H. Koch — 1 kord teatamata põhjustel; K. Koemets — 1 kord teatamata põhjustel; H. Kruus — 9 korda haiguse pärast; K. Köidam — 3 korda teatamata põhjustel; J. Laidoner — 1 kord haiguse pärast; J. Lattik — 4 korda teatamata põhjustel; J. Leeto — 9 korda isiklistel põhjustel; J. Luiga — 2 korda Riigikogu poolt antud ülesannete täitmisel; W. Maaker — 1 kord omawalitsuse esituskogude liikme kohuste täitmisel; A. Marfeldt — 9 korda perekonna haiguse pärast; H. Martna — 1 kord haiguse pärast ja 1 koosolekuilt — teatamata põhjustel; M. Martna — 9 korda isiklistel põhjustel; J. Meerits — 9 korda haiguse pärast; A. Oinas — 4 korda riigikontrollöörina; L. Olesk — 8 korda teatamata põhjustel; J. Parik — 1 kord teatamata põhjustel; T. Pedak — 1 kord teatamata põhjustel; W. Pezold — 1 kord teatamata põhjustel; A. Piip — 2 korda; J. Piiskar — 2 korda omawalitsuse esituskogude liikme kohuste täitmisel; Th. Pool — 2 korda omawalitsuse esituskogude liikme kohuste täitmisel ja 2 korda — isiklistel põhjustel; A. Prass — 6 korda teatamata põhjustel; K. Päts — 8 korda walitsuse liikmena; O. Pärilin — 1 kord teatamata põhjustel; A. Saar — 3 korda teatamata põhjustel; J. Saul — 1 kord omawalitsuse esituskogude liikme kohuste täitmisel ja 2 korda teatamata põhjustel; A. Schulbach — 1 kord teatamata põhjustel; J. Semm — 2 korda teatamata põhjustel; A. Sorokin — 3 korda isiklistel põhjustel ja 1 kord teatamata põhjustel; F. Suit — 5 korda isiklistel põhjustel ja 2 korda teatamata põhjustel; F. Treiberg — 9 korda teatamata põhjustel; J. Tõnisson — 6 korda teatamata põhjustel; J. Tiks — 3 korda omawalitsuse esituskogude liikme kohuste täitmisel; A. Uesson — 1 kord isiklistel põhjustel; J. Uluots — 9 korda isiklistel põhjustel; J. Wain — 2 korda omawalitsuse esituskogude liikme kohuste täitmisel; A. Weiler — 6 korda isiklistel põhjustel; J. Westholm — 1 kord isiklistel põhjustel; K. Wirma — 2 korda haiguse pärast; J. Zimmerman — 4 korda isiklistel põhjustel ja W. Orras — 1 kord teatamata põhjustel.

4. Teadaanne Riigikogu liikme A. Marfeldt'i perekonnanime muutmise kohta. Juhataja K. Wirma: Siis on veel teatada Riigikogu liikme nime muutmisest. Sekretär kannab ette.

Sekretär A. Tupits (loeb): „Riigikogu juhatusel. Teatan, et Riigikogu tsiwiiosakonna otsusega nr. 87 — 15. detsembrist 1921 a. on mul lubatud oma sennist perekonnanime „Marfeldt“ muuta ja uueks perekonnanimeks võtta „Maramaa“. „Riigi Teataja“ nr. 1 1922 a. 9. märtsil 1922 a. A. Maramaa (Marfeldt).“

5. Teadaanne komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. Juhataja K. Wirma: Siis on teatada seaduseelnõud, mis Riigikogule esitatud ja juhatusel poolt komisjonidesse antud. Palun sekretäri ette kanda.

Sekretär A. Tupits (loeb):

1) Seaduseelnõu koolimajade ehitusfondi asutamise kohta — rahaasjanduse komisjoni;

2) riigiteenistuse seaduseelnõu — üleüldisesse komisjoni;

3) Seaduseelnõu muda- ja meresuvelasutuste kohta — terwishoiu komisjoni;

4) seaduseelnõu walla ja maakonna omawalitsuste maksude kohta käiwa 31. detsembril 1920 a. seaduse täiendamise kohta — rahaasjanduse komisjoni;

5) seaduseelnõu raudteeseaduse § 152 (s. k. XII k.) täiendamise kohta märkusega raudtee piirkonnas laskmise asjus — riigikaitse komisjoni;

6) seadus Narwa linna sõjaaegsete wõlgade kustutamise kohta kogusummas ühe miljoni marga suuruses — rahaasjanduse komisjoni;

7) põllutöoministeeriumi koosseisu ja palgamäärade muudatuste eelnõu — koosseisu komisjoni;

8) seadus rahaministeeriumile 210.000.000 marga suuruse krediidi määramise kohta riiklise toetuslaenu andmiseks elukorterite ehitamiseks — rahaasjanduse komisjoni;

9) seaduseelnõu Wabariigi Walitsuse poolt 12. aprillil 1920 a. ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal wastuwõetud lõbustumaksu seaduse § 3 p. 3 muutmise kohta — rahaasjanduse komisjoni.

10) seaduseelnõu meriasjanduse peawalitsuse ja laewasõidu ameti ülewiimise kohta kaubandus-tööstusministeeriumi alt teedeministeeriumi alla — üleüldisesse komisjoni;

11) seaduseelnõu seadusandliku delegatsiooni poolt 27. aprillil 1920 a. wastuwõetud pühade ja puhkepäewade määruse („Riigi Teataja“ nr. 67/68 — 1920 a.) muutmise ja täiendamise kohta — üleüldisesse komisjoni;

12) rahaministeeriumi koosseisu ja palgamäärade muudatused — rahaasjanduse komisjoni;

13) rahaministeeriumi 1. lisaeelarwe 1922 aasta peale — eelarwe-komisjoni;

14) riigi statistika keskbüroo põhimääruse eelnõu — üleüldisesse komisjoni;

15) seaduseelnõu politsei walwe kohta kaitseesisukorda kuulutatud maakohadest väljasaadetud isikute üle — riigikaitse ja üleüldisesse komisjoni;

16) seaduseelnõu kodanliste wõimude poolt nõutawa sõjawäeosade kaasabi kohta — riigikaitse ja üleüldisesse komisjoni;

17) seaduseelnõu kaitseesisukorra kohta — riigikaitse ja üleüldisesse komisjoni;

18) seaduseelnõu riigikantseleile 300.000 marga suuruse krediidi määramise kohta riigiwapi, pitsatite ja lippude valmistamise kulude katmiseks — eelarwe-komisjoni.

19) seaduseelnõu siseministeeriumi juures asuwate ehituspeawalitsuse ja tehnilise ehituskomitee ülewiimise kohta teedeministeeriumi alla — üleüldisesse komisjoni;

20) seaduseelnõu rahaministeeriumile 100.000.000 marga suuruse krediidi määramise kohta toetuslaenu andmiseks asunikudele hoonete ehitamiseks — rahaasjanduse komisjoni;

21) riigikantselei koosseisu ja palgamäärade muudatuste eelnõu — rahaasjanduse komisjoni;

22) riigikantselei 1922 a. lisaeelarwe — eelarwe-komisjoni;

23) seaduseelnõu walitsuse asutustes töötawate teenijate ja tööliste haiguse korral kindlustamise kohta — Wabariigi Walitsusele tagasi;

24) seaduseelnõu riigiwapi kohta — välisasjade ja riigikaitse komisjoni;

25) seaduseelnõu riigilipu, riigiwana lipu ja riigiasutuste lippude kohta — välisasjade ja riigikaitse komisjoni;

26) seaduseelnõu üleilmilise postiliidu konventsioonidega ja rahvusvahelise telegraafi konventsiooniga ühinemise kohta — Wabariigi Walitsusele tagasi;

27) seaduseelnõu teedeministeeriumi koosseisu muudatuste kohta — rahaasjanduse komisjoni;

28) seaduseelnõu töö-hoolekandeministeeriumi koosseisu suurendamise kohta 1. märtsist s. a. — rahaasjanduse komisjoni;

29) seaduseelnõu siseministeeriumi koosseisu täiendamise kohta — rahaasjanduse komisjoni;

30) seaduseelnõu põllutöoministeeriumi ametnikkude koosseisu ja palgamäärade muudatuste kohta — rahaasjanduse komisjoni;

31) seaduseelnõu laenuandmise kohta omawalitsuse asutustele kasarmute ehitamise kapitaalset — omawalitsuse ja rahaasjanduse komisjoni;

32) seaduseelnõu nende Eesti sõjaväelaste maaga varustamise kohta, kellel wabadussõjas iseäralised teenused on — maa ja rahaasjanduse komisjoni;

33) ajutine seaduseelnõu välisministeeriumi koosseisude kohta — rahaasjanduse komisjoni;

34) seaduseelnõu 29. septembri 1917. a. linnade sissetulekute ja väljaminekute seaduse § 49 täiendamise kohta — rahaasjanduse komisjoni;

35) riigi õlikiwitööstuse põhimääruste eelnõu — rahaasjanduse komisjoni;

36) postiagentuuride seaduseelnõu — rahaasjanduse komisjoni;

37) seaduseelnõu rentide tegewuse lõpetamise ja nende ülesannete üleandmise kohta Eesti pangale — Wabariigi Walitsuse ettepanek — rahaasjanduse komisjoni;

38) seaduseelnõu õppursõduritele maksuta õpeabinõude muretsemise asjus — Wabariigi Walitsuse esitis — rahaasjanduse komisjoni;

39) seaduseelnõu postijaamade kohta — Wabariigi Walitsuse esitis — omawalitsuse komisjoni.

6. Riigi 1922. aasta eelarwe. Juhataja K. Wirma: Riigikogu läheb päewakorra juurde. Sõna on eelarwe-komisjoni esimehel härra Kukk'el.

J. Kukk (tõer.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! 6. detsembril 1921. a. esi-

tas Wabariigi Walitsus oma 1922. aasta eelarwe Riigikogule. Riigikogu andis selle eelarwe läbiwaatamiseks eelarwe-komisjoni, kelle töö tagajärgede üle mina täna siin esimehena aru annan. Kui 1922. aasta eelarwet sellel kujul, nagu tema eelarwe-komisjonist välja tulnud, üldiselt waadata, siis wõime meie oma riigi majapidamise arenemise üle rõõmsad olla. Meie eelarwe on peaaegu ilma puudujäägita kokku seatud. Ja kui arwesse wõtta seda, et meie eelarwe kalkulatsioonides harilikult 7, 8—10% eksimisi on eelarwe suurendamise mõttes, siis wõiks päris kindlasti ütelda, et meie 1922. aasta eelarwet on wõimalik ilma puudujäägita läbi wiia. Kuid see esimene üldine pilt läheb tumedamaks kui meie oma riigi majapidamise üksikasjadesse tungime ja eelarwet lähemalt analüüserime. Mina tahaks praegu eelarwet wõrdluspildiga selgitada ja tähendada, et meie oleme oma riigi majapidamisehoone ehitamisega nii kaugele jõudnud, et meil seinad ülewal on; katus on ka peal, seega on tuulewari igatahes olemas. Kuid ütelda, et see hoone juba täiesti elamiseks kõlbulik oleks, mitte ei saa; weel on liiga palju selles hoones puudusi ja aukusid, mis korraldamist ja parandamist nõuawad. Wõib öelda, et isegi ehituses on mõni nurk ehk osa eba-proportsionaalselt välja arenenud. Kui meie tahame, et meie riigi majandusline kord püsiw ja kindel oleks, siis tuleb selleks niihästi käesolewal aastal kui ka tulewikus weel palju tõsist tööd teha, et teda kõigiti kohaseks teha.

1922 aasta korraline eelarwe on 1921 aasta korralisest eelarwest 261 miljoni 500 tuhat marka vähem, ehk protsentides wõetult 6%. Erakorraline eelarwe on vähem eelmise aasta eelarwest 484 miljoni ehk 42% ja summad, mis riigiasutuste operatsiooni summadeks nõutakse, on isegi 67% sel aastal vähemad, kui eelmisel aastal. Üldse on 1922 aasta eelarwe vähem 1921. aasta eelarwest 20% ehk 1 miljard 262 miljoni marka.

Sarnane majapidamise kokkutõmbamine on wõimalik olnud mitmel põhjusel. Kõige pealt on suudetud laialist sõja-aegset riigiaparaati tublisti koondada. Meie riigiametnikkude ja raudteeteenijate kogu hulk loetakse praegu 16 tuhat inimest. Siin juures on raudteeteenijate hulk ligi pool kogu riigiteenijate hulgast.

Ametnikkude koosseisudes on suuresti kärpimisi ette võetud, siin juures kriipsutan alla just raudteelaste koosseisu, kus kärpimine üle 500 kohta ulatab. Samuti on mõned sõjaaegsed asutused, näituseks toitlusministeerium läinud aasta jooksul suudetud peaaegu ära lõpetada, samuti ka kütte muretsemise organisatsioon ja riikline kauba muretsemise asutus. Kõik need on eelarve kohta oma mõju avaldanud ja walitsuse poolt ette pandud eelarve on selles osas vähem kui minevane. Eelarve-komisjoni poolt on eelarves tuntavaid kärpimisi ette võetud, kuid silmas pidades, et riigiaparaadi korralik töötamine kindlustatud oleks. Selle tagajärjel on jõutud niikaugele, et meie korralised kulud korraliste tuludega kaetakse ja isegi teatud ülejääk on. Meie üldise majanduslise seisukorra lahenedamine, mis esimeses joones hea vilja-saagiga on põhjendatud, on avaldunud niihästi läinud aasta eelarve realiseerimises, kui ka käesoleva aasta eelarve kokkuseadmisel.

Kui meie eelmiste aastate tulud riigi maksudest ja riigi ettevõtetest koguni väikese osa eelarvest suutsid kinni katta, siis on see läinud aastal palju paranenud. Eelarve võidi läbi viia ilma et tarwis oleks olnud paberraha väljandmist suurendada. Lubatud emmissioonist on isegi üle 500 miljoni marga tarwitamata ja mina olen kindel, et seda summat üldse enam välja anda ei ole tarwis.

Kui meie aga oma kulude eelarvet üksikasjaliselt vaatame, siis näeme, et siin veel kaugelgi mitte kõik korras ei ole. Rahaminister oma eelarvekõnes tõi ette võrdlewa tabeli, kui palju meil üks ehk teine asutus riigil maksma läheb ja missugune on see kulu meie riigis võrreldes teda teiste riikidega. Need andmed olid osalt aga ekslikult ette toodud.

Meie eelarve sisaldab eneses nimelt ligi miljardilise summa, mida teistes maades ei käsitata riigi eelarve summana. Need on meie raudtee ja teiste riigi ettevõtete eksploatatsiooni kulud. Kui meie oma korralikust eelarvest raudtee eksploateerimise kulud 700 miljoni marga suuruses ära heidame, siis kujuneb meie kulude-eelarve mõneski asjas märksa teiseks. Meie, nii nimetatud, puhas — eelarve kulud oleks 3 miljardi 904 tuhat, praeguse brutto eelarve — $4\frac{1}{2}$ miljardi asemel.

Sellest summast läheb meil riigivõlgade ja võla protsentide tasumiseks 382 miljoni ehk 9%; rahaministeeriumi ülewalpidamiseks 486 miljoni ehk 11,5%; kaubandus-tööstusministeeriumi ülewalpidamiseks 198 miljoni ehk $4\frac{1}{2}$ %; haridusministeerium — 360.494.500 ehk $8\frac{1}{2}$ %; kohtuministeerium — 244.947.200 ehk 6%; siseministeerium — 245.985.400 ehk $6\frac{1}{2}$ %, sõjaministeerium — 1.324.302.900 ehk 36%, põllutööministeerium — 241.174.100 ehk $6\frac{1}{2}$ %, teedeministeerium — 214.000.000 ehk 6%, välisministeerium — 67.703.500 ehk $1\frac{1}{2}$ %, töö-hoolekandeministeerium — 102.964.000 ehk 3%.

Selles tabelis on teedeministeerium ilma raudteewalitsuse kuludeta arvatud. Võrreldes teiste maade eelarvetega torkab meie eelarves silma eriti võrdlemisi suur kulu riigikaitse peale ja peale selle veel mõned teisedki väljaminekud. Ma toon näituseks arwud teistest maadest riigikaitse ja haridusalalt. Belgias on sõjawäe kulud 8,6% kogu eelarvest ja hariduskulud 1,8% kogu eelarvest; Prantsusmaal sõjakulud — 11,2%, hariduskulud — 2,8%. Inglismaal sõjakulud — 16,8%, hariduskulud — 4,3%. Daanis sõjakulud — 18,9%, hariduskulud — 3,9%. Soomes — sõjakulud 21,5%, hariduskulud — 6,2%. Lätis sõjakulud — 21,8%, hariduskulud — 2,1%. Jaapanis sõjakulud 47,9%, hariduskulud 2,7%; Eestis on, nagu nimetasin, sõjakulud 36% ja hariduskulud 8,5%. Andmed teiste maade kohta on võetud 1919 ja 1920 a. eelarvetest, nagu nad Brüsseli konverentsil olid esitatud.

Nende otsekoheste kulude kõrval, mis eelarves korraliste kuludena esinevad, on riigivõlg, mis iseenesest võrdlemisi raske koormana meie peal lasub. Nagu teate, on meil maksta Ameerikale sõjaajal saadud sõjawarustuse ja toiduainete eest 15 miljoni dollarit, Prantsusmaale 10 miljoni franki, ehk dollaritesse arwatult 1 miljon dollarit, Inglismaale 352.000 naela ehk $1\frac{1}{2}$ miljoni dollarit. Kokku oleks riigi välisvõlg 17,2 miljoni dollarit ehk praeguse kursi järele Eesti markades 6 miljardi 500.000. Iga elaniku peale Eestis teeb see välja 14 dollarit, ehk üle 5.000 marga. Iseenesest ei ole see summa mitte väga suur, kui meie seda teistes maades elanikkude peale langewa võla summaga võrdleme. Belgias on riigivõlga iga elaniku peal 208 dollarit, Itaalias 102,6 dollarit, Prantsusmaal 378,6 dol-

larit, Hollandis 125 dollarit, Daanis 40 dollarit, Soomes 17,6 dollarit, Saksamaal 52 dollarit, Ameerikas 223 dollarit, Jaapanis 30,9 dollarit.

Kui Eesti väliswõlale juurde arvata sisewõlg — paberraha — siis teeb wõlasunma elaniku peale wälja 21 dollarit. Meie riigi kulud ei ole siiski kaugeltki mitte veel ülemmäärani jõudnud. Meie maareform ei ole senni veel seda toetust ja tähelepanu riigi poolt leidnud, mis ta leidma peaks ja mis tema korralik läbiwiimine nõuab; meie ametnikkude palgad on, nagu rahaminister siin juba tähendas, näljapalgad ja siin on walitsus warem ehk hiljem sunnitud mingisugust teed leidma, et sellesse seisukorda parandust tuua. Ma arwan, et seda parandust ei saa läbi wiia, senni tarwitusel olnud ühtlase palkade tõstmise süsteemiga, mille järele meie ministrid ja kõrgemad kohtu- ja riigiametnikud saawad okolodotshniku palga, sest kõrgemat palka ei saa nendele vähemate ametnikkude pärast maksta, mispärast juhtiwatel kohtadel energilised, tööjõulised inimesed ei püsi. Siin peame teise printsiibi juurde asuma ja inimestele nende teenete järele tasuma. Kui see reform mõistlikult läbi wiiakse, siis oleks see lõppude lõpuks suur kokkuhoidmine riigile.

Korralisi kulusid on riigil 1922. aastal 3.969 miljoni ja erakorralisi üle 1½ miljardi. Waatame, missuguste tuludega need kulud meil kactakse.

Tulude juures ei ole mitte tähtis nende üldsumma, waid nende allikas ja jaotus elanikkude peale. Meie tulude summa on ette nähtud järgmistest allikatest: otsekohestest maksudest 17% kogu tulude summast, tempelmaksudest 5%, mitmesugustest maksudest 3%, kaudsetest maksudest 48%, riigi ettewõtetest 27%. Tulude kohta on mitmel korral tähendatud, et maksud meil nõnda pole korraldatud, nagu demokraatlikes maas demokraatlise korra järele olema peaks, nimelt et peatulu otsekohestest maksudest tuleks ja et kaudsed maksud kõrwalist osa etendaksid. Siiski peab tunnistama, et meil ka sellel alal edu on olnud. Läänud aastal on otsekohestest maksudest sisse tulnud üle 300 miljoni marga ehk umbes 10% tuludest, käesolewal aastal wõib aga kindlasti juba 17% loota. Pea sissetulekuks on riigil sel aastal ikkagi kaudsed maksud, millede hulgas lõwiosa etendab tulu piirituse monopoolist. Ühe eelarwe-komisjoni liikme poolt tähendati, et meie

riigi eelarwe on joodikute wõimu alla antud, sest kui need korraga Ernits'i õpetuse omaks wõtawad ja karsklaseks saawad, siis on riigikassal põhi alt ära. (N a e r.) Arwan aga, et seda lähemal ajal wist ehk karta ei ole, sest läheb aega, enne kui karskustöö nii wiljakaks muutub. Ühte ei saa aga salata, et see tuluallikas häwitab palju majanduslisi ja moraalseid wäärtusi. Alkohool on kahetähega mõök, mis terawalt meie rahwamajandusse ja hingeellu löikab. Sellepärast tuleb rõõmuga alla kriipsutada otsekoheste maksude arenemist, mis aja jooksul wõimaldab ebamäärast wahekorda otsekoheste ja kaudsete maksude wahel muuta. Wahekord otsekoheste ja kaudsete maksude wahel teistes maades on järgmine — nagu andmed 1919/20 aastast näitawad. Belgias oli 1920. a. tulused otsekohestest maksudest 25½%, kaudsetest — 10,5%, mitmesugustest maksudest 8%; suurem osa Belgia tuludest saadi riigiwarade realiseerimisest, nimelt 50%. Prantsusmaal on tulud otsekohestest maksudest 32,5%, kaudsetest 19%, tempelmaksudest 21,8%, mitmesugustest maksudest 11,3% ja riigi warade realiseerimisest — 14,8%. Itaalias — tulud otsekohestest maksudest 23,2%, kaudsetest 49,6%, mitmesugustest maksudest 13,6%, riigiwarandusest 13,6%. Inglismaa on suutnud oma wahekorrad otsekoheste ja kaudsete maksude wahel endiseks jätta, nimelt otsekohestest maksudest saadi seal 48,4%, kaudsetest — 25,4%, riigiwarade realiseerimisest — 22,1%. Daanimaal otsekohestest maksudest 53,3%, riigi ettewõtetest 0,5%, kaudsetest — 2,7%, mitmesugustest — 8,6%. Soomes otsekohestest maksudest — 36,2%, kaudsetest 31,8%, mitmesugustest 7,5% ja riigiwarade realiseerimisest 8,4%. Läti eelarwest on Brüsseli konverentsil esitatud 1920. a. eelarwe järele kaudseid makse 3,7% ja otsekohesteid 8,5%. Maksu üldine summa ja tema wõrdlus teiste maade maksudega ei anna veel õiget pilti, kas see maks suur ehk wäike on. Et seda pilti saada, peame näitama, kui suur tuleb meil maks üksiku hinge peale teiste maa-dega wõrreldes.

Otsekohesteid makse ühes tempelmaksudega on meil 867.100.000 marka, mis teeb iga pea peale 700 marka, ehk praeguse kursiga ümber arwates 2 dollarit.

Kaudsed maksud — 1 miljard 020.000 marka ehk iga maksja peale 1.500 marka ehk 4,25 dollarit.

Ainult otsekohesed maksud ilma tempelmaksudeta oleks meil Eestis iga üksiku hinge peale 520 marka ehk umbes 1½ dollarit.

Wastawad arwud teistes maades on järgmised:

Belgias otsekohesed maksud — 7,10 doll., kaudsed — 5,1 doll.

Prantsusmaal otsekohesed maksud — 11,1 doll., kaudsed — 13,8 doll.

Itaalias otsekohesed maksud — 2,8 doll., kaudsed — 5,9 doll.

Inglismaal otsekohesed maksud — 48,9 doll., kaudsed — 27,7 doll.

Daanimaal otsekohesed maksud — 14,9 doll., kaudsed — 10,5 doll.

Soomes otsekohesed maksud — 3,1 doll., kaudsed — 4,4 doll.

Jaapanis otsekohesed maksud — 3,0 doll., kaudsed — 2,6 doll.

Ameerika-Ühisriikides otsekohesed maksud — 37,0 doll., kaudsed — 16,0 doll.

Eestis otsekohesed maksud — 1,5 doll., kaudsed — 4,75 doll.

Meil ei ole kahjuks kindlmaid andmeid meie rahwa kogu sissetuleku kohta. Tulumaksu alla kuuluwaid sissetulekuid on meil umbes 3 miljardi. Keskmiselt wõime oma kodanikkude tulu arwata 10.000 marka hinge kohta ehk ümber arwates dollaritesse — 30 dollarit.

Kui meie oma kodanikkude üldist tulu wõrdleme teiste riikidega, siis näeme, kui suur siin wahe on ja kui palju siin ehk seal iga hinge peale üldisest tulust maksudeks läheb. Inglismaal on iga hinge kohta üldist tulu 416 doll., millest läheb maksudeks 100 doll. ehk 24%; Ameerika-Ühisriikides — tulu 730 doll. maksudeks — 70 doll., ehk 10% sissetulekust; Prantsusmaal tulu — 239 doll., maksudeks 34 doll. ehk 14%; Saksamaal tulu 72 doll., maksudeks 11 doll. ehk 15%; Itaalias tulu 88 doll., maksudeks 12 doll. ehk 14%; Jaapanis tulu 76 doll., maksudeks 8 doll. ehk 11%; Eestis tulu 30 doll., maksudeks 9 doll. ehk 30%. Wõrreldes meie maksukoormat teiste maade maksudega, näeme, et see rängem on kui ühelgi teisel maal, isegi rängem kui Saksamaal, kes sõja kaotas ja nüüd kontributsiooni peab maksma. Ei wõi ütelda, et selle maksukoorma juures oleks meie kultuurilised asutused ja tarwidused paremini rahuldatud, kui teistes maades. Terwelt 36% läheb meil riigikaitse kuludeks. Wõib päris kindlasti öelda, et sarnast koormat meie riik kauemat aega kanda ei suuda. Iga hinge kohta tuleb üle 1.000 marga

sõjamaksu, see on meie kehwa des oludes liig raske koorem. Hariduse kuludeks läheb 8½% riigi eelarwest, kuhu omawalitsused omalt poolt veel ligi ¼ juurde maksawad. Kogu rahwa sissetulekust läheb umbes 8% hariduskuludeks; see on ligi 1 miljard marka. Sellegi peale waatamata ei ole meie kaugele jõudnud, waid oleme alles 4 klassiise algkooli piirkonnas. Tahame oma haridusreformi selles ulatuses läbi wiia nagu seda alghariduse seadus nõuab ja meie rahiwa kandejõudu mitte arwesse ei wõta, siis wõib kindel olla, et meie selle reformi tema kiire läbiwiimisega ära häwitame. Minu arwates on Wabariigi Walitsuse kui ka Riigikogu huwides leida siin teid, kuidas haridusreformi kindlat kawa kokku seada ja aegapidi maksma panna, nii et ta tõesti püsima jääks.

Inglismaal, kelle majandusline seisukord, wõrdlemisi teiste riikidega hea on ja kelle kodanikkude tulud meie omadega wõrreldes 13 kordselt suuremad on, asutati walitsuse algatusel eri kokkuhoide komitee. See komitee, kes asjatundjatest koos seisis, waatas läbi kogu Inglis riigi eelarwe. Oma töö tagajärjed on ta eriwäljaandena nende päewade sees ilmutanud. Sealt näeme, et see wana kultuuri riik oma majapidamises äärmist kokkuhoidmist soowitab — peaasjalikult sõjawäe kuludes, kui ka oma wäljaminekutes hariduse peale. Meil nõutakse maksuta haridust kunni ülikooli, kuid Inglismaal ei taheta maksuta keskkooligi lubada, seal soowitatakse ainult üksikutele anderikastele ja kehwa dele õpilastele kõrgemat maksuta haridust wõimaldada, kuna jõukamad seda omal kulul peawad muretsema. Kokkuhoide komitee rekomendatsioonides ehk soowides juhatakse, nagu juba nimetatud, tähelpanu ka Inglis sõjawäe erakordsete kulude peale, mis siiski wõrreldes meie kuludega, palju vähemad on. Nende kulude alal soowitakse samasugust kokkuhoidmist, nagu haridusalal. Selle wastu tõstsid sõja- ja mereminister protesti, kahtlustades, et need soowiawaldused küllalt asjatundjate poolt ei olewat kokku seatud. Nagu teada, wõtsid aga kokkuhoide komiteest osa ka asjatundjad maa- ja merewäe alal. Eriti sõjaminister tunnistas kärpimisi ainult Washingtoni konwerentsi piirides. Siiski paistab nii, et ka Inglis sõjawäelisi kulusid kokkuhoide komitee soowituste järele kokku suruda wõib. Meile näitab see

Inglis eeskuju ühtlasi, et kokkusurumine ilma erilise pealekäimiseta kusagilgi hästi võimalik ei ole. Seda tuleb ka meie sõjawäe kulude vähendamise katsete juures arvesse võtta. Meie eelarwe-komisjon on sõjawäe kulusid küll 80 miljoni marga võrra vähendanud, kuid üldiselt on sõjakulud meie eelarwes sarnase koormana, et paistab, nagu võiksime ainult selle kulu kärpimisega oma eelarwet põhjalikult terwendada. On ju õige, et sennikaua, kui meil ei ole kaitselepinguid naabritega ja kunni meie välised piirid ei ole rahvusvaheliselt kallalatumiste vastu kaitstud, peame meie seda kuludekoormat kandma, mis meil kaitseks tarwis läheb. Kuid siin seisab meie walitsuse ees ülesanne — rutuline lepingute tegemine, et sel teel võimalik oleks radikaalsemat kokkuhoidmist kätte saada. Sennikaua, kui meil aga oma käe järele ennast kaitsta tuleb, peab küll nõudma, et sõjawäe peale minewad kulud ka kindlasti selleks läheks, milleks nad on määratud. Ma pean siin kahetsusega tunnistama, et eelarwe-komisjonis toodi ette terve rida üksikuid wäärnähtusi ja süüdistusi meie sõjawäe ja riigikaitse alalt, mis mitte kõige paremini meie riigikaitse korraldust ei esita. Mina tahaksin uskuda, et siin walitsus ja eriti sõjamineister kogu oma tähelpanu selle peale pööraks, et meie riigikaitse, mis rahwale suure koorma peale paneb, ka rahwale niiwõrd wastuwõetawaks tehaks, nagu see wähegi võimalik on. Wäärnähtustega ei tohi mitte mürgitada rahwa ega sõjawäe meeoleolu, ja nende edasikestmine peab lõppema.

Meie maksukoorem, nagu andmed näitawad, on raské. See tekitab nurisemist niihästi maal, kui ka linnas ja ei ole wist ühtegi ajalehenumbrit, kus mitte liig suurte maksumäärade pärast ei nuri-setaks. Need etteheited on suurelt osalt kahtlemata õigustatud, olgugi, et siin terve rida arusaadawaid ja wabandatawaid põhjusi on. Kokkuhoidmine on tarwilik kõigis riigi ametiasutustes. See on nõudmine, mille wastu keegi ei waidle. Et küll see nõudmine selge on, on tema teostamine siiski üliraske ülesanne. Meie ametnikkude wilumatus, meie riigi ülesehitamine ei millestki — see toob enesega paratamata wigu kaasa ja neid ei saa mitte ühe ehk kahe aastaga kõrwaldada. Selge on siiski, et kui paremuse poole püütakse, siis ka sellel oma head tagajärjed saawad olema.

(Juhatama hakkab abiesimees A. Kerem.)

„Rahaasjandus ei ole mitte ainult aritmeetika, waid rahaasjandus on suur poliitika. Ilma finansideta ei ole võimalik terve walitsus — ilma terve walitsuseta ei ole terve rahaasjandus võimalik“ — nii ütleb riigimees ja finasteoretiker Woodrow Wilson. Ainult siis, kui kogu walitsus ühel meelel püüab meie finansides terwet korda lupa, võib ütelda, et see püüd meie tulewase aasta eelarwes häid tagajärgi annab. Oeldule lisan juurde inglise finasteadlase Bastable sõnu: „Ilma heade kodanikkudeta ei ole häid finansid.“ Täidawad kodanikud oma kohuseid ilma sundimata, siis on riigi tulude kokkuwõtmine palju lihtsam ja riigiaparaat on hulga wähem koormatud. Kodanikkude töö ja kokkuhoidmine hõlbustab ka otsekohest riigitööd. Wabariigi Walitsuse ja kogu rahwa töö olgu selle poole sihitud, et 1922 aasta eelarwe ilma puudujäägita täidetaks ja 1923 aasta eelarwe ka võimalikult ilma puudujäägita kokku seataks.

J. Piiskar (is.): Täna wuse riigi eelarwe kohta awaneb alles nüüd, kus eelarwe komisjonis läbiarutamisel olnud, võimalus läbirääkimisi pidada, awaneb alles nüüd, kus juba enamusrühmad komisjonis omawahel kokku leppinud. Läbirääkimistel oleks igatahes rohkem mõtet olnud, kui neid enne eelarwe-komisjoni andmist oleks peetud. Enamusrühmad on nüüd omawahel kokku leppinud ja aruandja, kes ka ühte enamusrühma kuulub, esitas soowiawalduse, et mõnes eelarwe osas tuleks kokku hoida. Sellele soowiawaldusele, mis on ainult ilusaks käeliigutuseks tagant järele, ei ole enam võimalik reaalselt sisu anda. Oleks seda soowi warem awaldatud, siis oleks Riigikogul võimalus olnud näidata, kas see soowiawaldus enamuse tõsine soow oleks olnud. Eelarwe kui niisugune, kujuneb selle poliitika järele, mille teostamiseks ta on tehtud. Kui eelarwe wastu wõetakse ja maksma pannakse, siis määrab ta piirid, mille raamides see poliitika liikuda võib. Meil Eestis walitseb aga sarnane tendents, et eelarwe-komisjon enesele wabatahtliselt kitsa piiri on loonud: ta waatab läbi ainult walitsuse ettepanekud ja olgu asi nii hädapärane kui tahes, ei tee komisjon midagi muud, kui esineb ainult soowiawaldusega, milliseid läinud aastal õige mitu oli, ja mille

kohta komisjoni liikmed olid sunnitud tähendama, et suurem osa neist ainult paberile on jäänud. Eelarwe-komisjon waatas eelarwet ainult arwulisest küljest. Walitsuse poliitika korrigeerimist eelarwe-komisjon enesele ülesandeks ei wõtnud. Nii jääb siis walitsuse poliitika puutumatuks püsima sarnasena, nagu tema oli.

Iga riigi poliitika üldise sihtjoone määrab ära nende kihtide kokkulepe, kes walitsuse seljataga on. Wastasrinna arwamisi wõetakse ainult niipalju arwesse, kui seda sunnitud ollakse tegema, ainult niipalju, kuipalju kardetakse nende tähele panemata jätmisest enesele mõnesuguseid raskusi, mille pärast tuntakse endid sunnitud olewat wahel wastasrinna teatawaid järelandmisi tegema. Eestis wõimul olew kodanlus on annud eelarwele sarnase ilme, mis tema huwidele wastab. Meie kui wastasrinna olew rühm ei tarwitse tehagi üksikasjalisi parandusi eelarwele, sest sellel ei ole mingit mõtet. Meie näeme eneste ülesannet selles, et arwustada ja näidata, milleks neid wäljaminekuid tehakse ja kui palju nad wastawad wõi mitte ei wasta töötawa rahwa huwidele. Meie peame rõhutama, et Eesti kodanluse poliitika ei ole kunagi olnud töötawa rahwa huwide kaitsja. Kuid Riigikogu kestes on ta pöördunud äärmiselt järsult weel enam paremale poole, otse tagurluse poole. Kui omal ajal isegi parempoolsed rühmad armastasid rõhutada, nagu ei oleks Eestis üldse tagurlisi rühmitusi, nagu oleks nad kõik edumeelsed, siis näitab praegune poliitika, et walitsewad rühmad enestele siiski ülesandeks on teinud tagurlised olla. Ei wõi enam rääkida wäikseulatuslikustki edumeelsusest, sest on hakatud tagasi wõtma neidki määrusi, mis siis wälja anti, kui jalgealuse mõnesugustel põhjustel küllalt tugew ei tundunud, õieti küll sunnitud oldi andma tööliste kaitseks, kas tööpäewa normeerimise ehk palgaolude kohta, wõi mõne teise küsimuse lahendamiseks. Praegu asutakse nende nõrkus-silmapiilkude rumaluste likwideerimisele, sest teisiti ei saa praegust poliitilist tendentsi nimetada. Omal ajal anti määrus wälja 8 tunnilise tööpäewa kohta, mis küll üldiseks seaduseks ei saanud, siiski wabrikutes maksis; nüüd kõnelewad teatawate rühmade esitajad awalikult, et 8. tunnilise tööpäewa nõudmine olla kuritegu. Seda rõhutas näituseks

üks põllumeeste rühma esitaja awalikul koosolekul. Meie näeme, et sellelt waatekohalt wälja minnes ka tarwilikka järeldusi tegema on asunud. Wabrikutes on tükitöö peale üle mindud, et selle läbi palkasid alla suruda. Walitsus oli üks esimestest, kes tükitöö peale üle läks. Töötawa rahwa nõudeid ei ole kaugeltki rahuldatud, elatismiinimumi pole arwesse wõetud palga määramisel. Ja nüüd hakatakse sealtki weel vähendama. Härra aruandja Kukk tähendas, et ametnikkude palgad on äärmiselt madalad ja selle tõttu walguwad paremad tööjõud eraasutustesse. Kui aga arwatakse sellega seisukorda päästa, et teatawa kategooria ametnikkudele palkasid tõsta ja teistele alandada, siis ei ole see mitte õiglane. Ei wõi mitte alamate ametnikkude kulu, kes moodustawad ametnikkude suurema hulga, kokku hoida. Kuid seda wist kawatsetakse, sest teisiti ei saa seletada härra Kukk'e wäidet. Sarnane poliitika asetab töötawad hulgad weel halwematesse tingimistesse, kui praegu. Enne, kui sellega wälja minnakse, peaks oneti vähemalt näidata, et see wõimalik ja läbiwiidaw on. Oleme küll kuulnud, muuseas kaubandusministrilt, et toiduained odawamaks olla läinud kui enne sõda ja palgasaaajate elatismiinimum olla suurema protsendi wõrra rahuldatud ja selle tõttu wõida kerge käega toiduaineid wälja wedada. Kui aga küsiti temalt andmeid, siis saadi wastuseks, et need põllutöömisteeriumis olla. Põllutöömisteerium ei ole aga mingisuguste andmetega esinenud, sarnaseid andmeid tal aga ei saagi olla.

Kui elmistel aastatel teatawatel nõrkuse silmapilkudel järele anti ja maksma pandi mõnesugused seadused, kus püüti normeerida maatöölise töö- ja palgaolusid, kuigi see normeerimine wäga tagasihoidlik oli, siis on nüüd asunud neidki aluseid häwitama. Need normid ei suutnud kaugeltki elatismiinimumi rahuldada, kuid teatawa kindlustuse andsid nad siiski. Läinud sügisel muudeti see seadus ja wõeti wastu teine, mis pidi suur samm edu poole olema. Tegelikult aga jäeti seadusele auk sisse, mille abil tänawu igasugune maatöölise tööpäewa ja palgaolude korraldamine wõimataks saanud. Üks põllumeeste rühma kuuluw Riigikogu liige tõendas otsekoheselt, et tema arwates olla igasugune põllutöölise palgaolude korraldamine kuritegu. Härerad põllumehed armastawad küll öelda,

et nad olla edumeelsed, aga tegelik elu näitab, et see „edumeelsus“ edeneb teisele poole. Sarnase waate juures, kus igasugune töökaitse peetakse kuriteoks, on väga arusaadaw, kui wabrikutes tööliste kaitse asemel korraldatakse tööandja kaitset. Töö- ja hoolekandeministerium, kelle ülesandeks ministeriumi mõtte järele peaks olema eesrinnas tööliste kaitse tööandja kui tugewama poole wastu saadab koha peale wabrikutesse drakoonilise sisemise korra määruste kawa, mille abil wõimaldatakse tööliste peale sundida kas wõi 24 tundi ehk rohkemgi weel järgimööda tööl olla. Seal on ju öeldud, et tööline peab niikaua tööl olema, kunni teda teine tuleb wahetama. Kui teine tööline mingisugustel põhjustel ei tule, wõib esimest sundida kas wõi mitukümmend tundi järgimööda tööd tegema. Sellega on öeldud, et igasugune tööpäewa normeerimine on täiesti ülearune ja antud wõimalus tööpäewa niipalju pikendada, kui palju tööandja heaks arwab. Nii wõiksimme meie weel terve rea küsimusi läbi lehitseda ja ikka näeksimme sedasama pilti. Wõtame näituseks korteriolude korraldamise ja lahendamise. Alles nüüd on rahaasjanduse komisjoni jõudnud mingisugune seaduseelnõu, mis mõnekümne miljonilise ehituslaenu ette näeb, mille tingimised ka weel teada ei ole ja kuuldawasti seda raske maks muutuwad, mida rohkem eelnõu arutatakse. Senni on aga püütud korterikriisi lahendada ainult sel teel, et walitsus maju on kokku ostnud ja wast rohkem kui eraisikud, üürilisi uulitsale on tõstnud. Niisamuti teame, et praeguse ajani on lahendamata nende inimeste saatus maal, kes wälja tõstetakse kas mõisadest selle tõttu, et mõisad tükeldatakse ja teiste kätte antakse, wõi keda talupojad heaks arwawad wälja tõsta. Neil ei ole mingisugust kohta kuhu minna, jääb üle aia ja hange wahele kolida. Ei maksa pikemalt kõneleda kinnituse- ja hoolekandeseadustest, neid ei ole. Ja kuigi mõned eelnõud Riigikogusse jõuawad, siis leitakse alati wõimalus neid teadmata ajaks maha matta, saates ühest komisjonist teise. Nii on lugu näituseks haiguste wastu ja emade kinnituse seadusega, mis kord juba Riigikogus oli, kuid mis otsustati anda rahaasjanduse komisjoni läbiwaatamiseks. Ei ole ette näha, millal ja kas üldse mainitud seadus weel Riigikogusse jõuab. Niisama on meeles, kuidas alles wiimasel Riigikogu

koosolekul enne jõulu, enne kui Riigikogu laiali läks, üks küsimus pooleli jäi, sest waidlus katkestati. See oli töötatöölise küsimus. Wahepeal on aga eelarwekomisjonis walitsuse esitajad püüdnud rõhutada, nagu ei oleks Eestis üldse töötatöölise küsimust, nagu oleks Eestis nii wähe töötatöölisi, et tarwis polegi seda küsimust üles wõtta. Kuigi teiselt poolt näidati, et see arw kümnete tuhandeteni ulatab, siis nähtawasti põhjendas walitsus oma arwamist sellega, et mõnes teises suuremas riigis on isegi 4—5 miljoni ehk rohkemgi töötatöölisi ja kui Eestis neid ainult mõnikümmend tuhat on, siis on see nii wäike arw, et sellega rehkendada ei maksa. Teisiti sellest seisukohast aru saada ei wõi.

Siis edasi. Juba minewal aastal rõhutati, et on tarwis peale osalise amnestia, mis minewa aasta kewadel anti, weel asuda laialisema poliitilise amnestia wäljatöötamisele. Aasta on juba mööda läinud, aga ei ole nähtawasti sarnaseid paragrahwe leitud, mille järele süüdistatawaid wõiks amnesteerida. Teiselt poolt teame meie aga, et Isborski weretöö süüdlaste jaoks paragrahw on leitud. Kui aga teisest leerist inimesed satuwad kohtuwõimude kätte, wõi karistatakse administratiiw korra järele, siis nende kohta muidugi paragrahwi ei leita, mille põhjal neid wõiks amnesteerida. Ei peeta lihtsalt tarwilikuks uut amnestiaseadust anda.

Kui härra aruandja edasi tähendas, et hariduse peale tarwitatawad kulud peaks need olema, mille arwel eestkätt tuleks kokkuhoidmisele asuda, nagu see Inglismaal olla, siis ei ole kellegi saladus, et haridusala Eestis kõige rohkem sõõdis põld on. Üldse on meil teiste maadega wõrreldes — ma tulen pärast weel selle juurde tagasi — hariduse peale kulutatud summa wäike. Kui, näituseks, Eestis kulutatakse 348 miljoni, mis tervest eelarwest 6½% wälja teeb, siis on Lätis, mille peale harilikult näidatakse, kui maa peale, mille seisukord märksa raskem olla, see summa siiski terwelt 575 miljoni Eesti marka ja Soome eelarwes on ta koguni 9% s. o. 1.340.000.000 Emk. ehk rohkemgi weel, mis sealse rahwaarwuga wõrreldes palju suurema summa iga inimese kohta wälja teeb, kui meil. Niisama on lugu ka mõne teise wäljaminekuga. Kui näituseks Eestis hariduskulud sõjaministeriumi eelarwega wõrreldes kõigest ¼ ehk 0,25 wälja teewad, siis on see

wahekord Lätis umbes 0,4, see on $\frac{2}{5}$ ja Soomes isegi 0,66, — see on $\frac{2}{3}$. Kui siis räägitakse kokkuhoidmisest, siis igatahes ei tuleks mitte kärpida hariduse peale minewaid summe, waid tuleks katsuda teiste kodanliste riikidega ja riigikestega vähemalt sammu pidada, mida senni pole tehtud. Tuleks kõnelda ainult sellest, et Eestis wähe kulutatakse hariduse peale, aga mitte ümberpöörduvalt.

Kui minna majandusalale, mille eesotsas kaubandus-tööstusministeerium seisab, siis näeme siin üldist tendentsi: asutusi ja ettevõtteid, mis senni riigi käes olid, eraettevõtjate kätte üle anda. Põhjendatakse seda sellega, et riigi käes ei toowat nad mingisuguseid sissetulekuid. Aga imelikul kombel hakkawad needsamad warandused ja ettevõtted, kui nad lähewad eraettevõtjate kätte, tooma suuri sissetulekuid ja muutuwad wäga kasulikkudeks. Tähendab, siis ei ole küsimus mitte kasulikkuses, waid üldises poliitilises sihtjoones. Ja minule paistab, et õigus on neil, kes rõhutawad, et see tendents on tingitud peaasjalikult sellest, et mõned walitsusele wäga lähedal seiswad ringkonnad ja isikud on wäga huwitatud sellest, et teatawad warandused läheksid eraettevõtjatele eksploateerimiseks ehk päriselt nende kätte.

Sarnased näitused Eestis makswa poliitika alalt, millede rida wõiks lõpmatuseni pikendada, tohiks küllalt tõestada seda wäidet, mille alguses üles seadsin Eesti sennise poliitika kohta. Ma pean aga rõhutama, et Eestis wõib teha ainult faktidest järeldusi selle kohta, mis on tehtud, aga ei ole wõimalust tutwuneda sellega, missugust poliitikat walitsus ajada tahab ja mispärast tema nii talitab, aga mitte teisiti. Ja seda sel lihtsal põhjusel, et walitsus ei ole heaks arwanud, oma poliitikast kui sarnasest kõnelda. Eesti walitsus on selles suhtes Öhtu-Euroopa demokraatiale täieline wastand. Seal loetakse demokraatia tundemärgiks seda, et püütakse walitsuse kawatsuste kohta aeg-ajalt awalikku informatsiooni anda. Eestis on aga täiesti waikiw demokraatia. Ja selle waikiwa demokraatia poliitika motiivide kohta ei saa mitte mingisuguseid otsekoheseid andmeid walitsuselt eneselt, waid wõiwad olla ainult oletused. Praegu tuleb seda poliitikat hinnata eelarwe järele. Sel puhul, kui eelarwe esitati, ei pidanud walitsuse esitajatest ei rahaminister, ega

ka keegi teine tarwilikuks peatada üldise poliitika, kui sarnase juures, et õigustada eelarwet kui sarnast. Ja nüüd tuleb tegewuskawa eelarwest wälja mõistatada. Ma pean aga rõhutama, et eelarwest tegewuskawa otsida, on äärmiselt tänamatu ülesanne juba sel lihtsal põhjusel, et walitsus nähtawasti ei wõta eelarwet kuigi tõsiselt, ja et ka Riigikogu ei ole teda wõtnud tarwiliku tõsidusega. Ja kui lugu nii on, siis muutub eelarwe ise ka kaunis wäärtusetu dokumendiks, et mitte rohkem ütelda. Ja et lugu tõepoolest nii on, näitab just läinud aasta tegelik elu. Läinud aastal wõeti eelarwe wastu alles 31. juulil ja mõni päew wõi mõni nädal hiljem, augusti-, septembrikuude kestes määras walitsus iseenele, toetades teatawa paragrahwi peale, mis talle sel korral õiguse andis edasilükkamata asjus seadusi anda, eelarwest, kui seadusest mööda minnes, mitmekümnete miljonite kaupa kokku umbes 200 miljoni uusi krediite. Ja milleks? Lihtsalt selleks, et kokku osta wanu, poollagunenud maju, et senniseid majaomanikka neist majaloksudest wabastada. Tõenduseks, et siin tõesti majaloksudega tegemist on, ei tarwitsé mitte kaugele minna. Tuletan meelde ainult seda kõige ligemal olewat maja, mis siin kiriku taga on, ja mille kohta kurjad keeled räägiwad, et sinna nüüd lumesulamise ajal saepuru alla wiidud, et maja üleujutamise eest hoida. Kuidas siis sarnaseid maju nimetada, mis kõikidest remontidest hoolimata ei suuda kewadist lumesulamist wälja kannatada? Ja et teiste majadega lugu palju parem oleks, selle oletamiseks ei ole mingisuguseid andmeid. Sarnaste majaloksude ostmiseks, millega nagu pärast selgus, isegi praegune Riigikogu enamus, kes walitsuse poliitikat küll alati toetab, päri ei tahtnud olla, sarnaste ostmiseks krediitide määramise wõttis walitsus enesele õiguseks. Ja kui Riigikogu pärast kõik need lisakrediidid, mis majade ostmiseks ja üle eelarwe wälja antud teiste summade katmiseks tarwitatud, heaks kiitis, waatamata selle peale, et ministeeriumide poolt krediidi nõudmisi oli tööde peale, milledega ministeerium oma eelarwe kokkuseadmisel arwas walms saawat, näituseks 60.000—70.000 margaga, ja milleks pärast terwelt pool miljardi krediiti nõuti. Kui sarnased asjad wastu wõeti ja heaks kiideti, siis ei wõetud sel korral makswat eelarwet mitte tõsiselt. Oleks tahetud eelarwet, kui sea-

dust austada, siis ei oleks sarnased asjad mitte võimalikud olnud.

Kui waadata isegi eelarwe-komisjoni tööd, kuidas käesolewat eelarwet arutati, siis jääb sellest kolmekuulisest tööst niisugune mulje, et arwusid rohkem moe pärast sirwiti, kui et eelarwe hingesse ja sellesse poliitikasse tungida, mis eelarwe taga on, ja mille võimaldamiseks eelarwe määratud. Kui oleks tahtud ka poliitikasse tungida, siis ei oleks eelarwe-komisjon mitte tarwitsenud enese õigusi piirata, waid siis oleks pidanud ta walitsusele ütleva, kas ta selle poliitika heaks kiidab või mitte ja misuguses ulatuses ta seda teeb. Et seda aga mitte ei tehtud, waid alati rõhutati, et ühte ehk teist küsimust ei saa eelarwe korras lahendada, siis tähendab see, et siin tegemist oli ainult wormi täitmisega ja et Wabariigi Walitsusele ka sel aastal antakse waba käsi nii talitada, kui mineval aastalgi ja seda nii hästi üldpoliitikas kui summade tarwitamises.

Mis mõte on aga siis eelarwet arutada. See töö muutub lihtsalt mänguks.

Asudes nüüd tänawuaastase eelarwe enese, eriti tema kulude osa waatlemisele, mis ulatawad ühes erakorraliste kuludega 5.512 miljoni peale ümmarguselt, mis iga hinge kohta umbes 5 tuhat marka wälja teeb, tõuseb loomulikult seesama küsimus, mille juba üles seadis ka herra komisjoni aruandja, nimelt — mille peale need summad tarwitatakse ja kuidas nad tarwitatakse, ning tulude suhtes: kust ja missugusel teel nad saadakse? Ma näitasin siin terve rea alasid, mille lahendamine laiema rahwahulga, eriti nimelt töötawa rahwa huwides tarwilik, mille jaoks aga eelarwes tähtsusetad summad on määratud. Terve laialise töökaitse ja hoolekande ala peale, mis 6—7 aastat kestnud sõja tagajärjel erilist tähelepanu nõuab, kulutatakse kõigest 108 miljoni marka. Terwishoiu peale, mis jällegi sõjaaastate jooksul kõigutatud rahwa terwislike seisukorra pärast, kus pealegi paljud taudid on mõl lanud ja praegugi liikumas on, millede eest meie muidugi ka lähemas tulewikus mitte garanteeritud ei ole ja mis tõsist tähelepanu teenib, kulutatakse kõigest 29 miljoni marka. Tähendab, terve suure sotsiaalküsimuste ala peale kulutatakse kõigest 137 miljoni marka.

On mitmel puhul rõhutatud, et Eesti majandusline seisukord olla palju kind-

lam, kui näituseks Läti oma, aga kui Läti eelarwet waadelda, siis selgub, et Lätis 350 miljoni marka wõidakse ära kulutada nendesamade otstarbete peale, Soomes üle poole miljardi marga, mis seile peale waatamata, et Soome rahwaarw Eesti omast märksa suurem, siiski wõrdlemisi suurema protsendi wälja teeb, kui Eestis. Kui waadelda haridusala, siis näeme, et selle jaoks Eestis äärmiselt wäiksed summad wälja antakse, hariduspõld on Eestis täiesti söödis. Kuid siin torkab kõige pealt sõjaministeerium oma 1.389 miljoniise korralise eelarwega, ühes erakorralisega kokku ümmarguselt wõetud 1.615.337.000 marka, mis üldisest eelarwest teeb 30%, korralisest aga terwelt 36%. See on igatahes niisugune summa, mille sarnast ka aruandjal wõimatu oli teiste riikide eelarwes näidata.

Omal ajal, kui eelarwe esitati, näitas herra rahaminister Läti peale ja ütles, et tema kulutab 33,5% eelarwest sõjalisteks otstarbeteks. Läti tänawuses eelarwes on selle ala jaoks määratud terwest eelarwest kõigest 14,4%. Tähendab, Läti on oma sõjakulusid märksa wähenanud, nimelt 33% pealt — kui herra rahaministri andmed õiged olid — 14,4% peale. Eesti markades teeks see päewakursi järele umbes 250 miljoni wähem, kui Eestis, kuna Läti eelarwe iseenesest aga märksa suurem on kui Eesti oma. Kui Eesti eelarwe on üle 5½ miljardi, siis on Läti oma umbes 9 miljardi Emk. suur. Samuti on ka Soome eelarwes kõigest 12,6% sõjakulusid. Ma näitasin juba, missuguses wahekorras on sõjaotstarbete peale minewad ja haridusalal kulutatad summad. Soomes teewad nad ⅓ kõigest eelarwest, Lätis ⅔, Eestis aga ¼. Kui Eestis-aga kokkuhoidmisest räägitakse, siis seda eestkätt just haridusministeeriumi eelarwe juures, sõjaministeeriumi eelarwe juures seda ei tehta. Seal öeldakse, et waadake, meil on waenulised naabrid, on punane Wenemaa, kes iga silmapilk meie iseseiswust kipub häwitama jne. Aga waadake, sealsamas on Läti, tema on wõinud oma sõjakulusid 33% pealt 14,5% peale alandada, tähendab, temal ei ole mitte seda punast Wenemaad naabriks, keda Eestis kardetakse. Eesti kodanlus on aga oma sõjaministeeriumi eelarwet pealegi tõstnud: läinud aastal oli see 27%, tänawu aga juba 30% terwest eelarwest. Tähendab, üks wäike riik, kes samasugustes tingimistes asub, nagu Eestigi, on wõinud

oma sõjawaelisi kulusid vähendada, Eestis talitatakse aga koguni wastupidi.

Kui silmas pidada seda, mis omal ajal rõhutas eelarwe-komisjoni liige härra Laidoner, et väikeriigid loomulikult ei saa füüsilise jõuga end suurriikide eest kaitsta, mobiilseerigu nad niipalju kui tahes, ja et nemad seepärast peawad leidma otstarbekohasema tee enese kaitseks rahwuswaheliste heade wahekor-dade soetamisega, siis on teised väke-riigid osanud omi suhteid paremini korraldada naabritega, kui Eesti. Eesti on ühelt poolt kogunud oma sõjawäkke igasuguseid walgekaartlasi, küll Judenitshi, küll teiste wäeriismetest, on tarwilikuks pidanud luua nagu mingisuguse seegi, kus need wõõrad waimud kindlat teenistust wõiksid leida. Samal ajal, kui kindral Soots täristab oma sõjariistu ja näitab nende wägewust naabrile, samal ajal loob wälisminister härra Piip oma sulisewate diplomaatliste pakkidega omapäraseid suhteid Wenemaaga, suhteid, mis nähtawasti peawad õigustama kindral Soots'i mõõga täristamist.

Härra wälisminister Piip on alati rõhutanud, et nõukogude-Wenemaaga on Eesti wahekor-d korrektne. Milleks aga siis weel sõjariistadega täristada, kui wahekor-d korrektne on. Kui eelarwe-komisjonis oli jutt korrektsest waranduste ja kalliskiwide wäljaweost Wenemaalt, siis püüdis härra minister seda kõike minewiku süüks ajada ja ütles minu otsekoheise küsimise peale, kas 1922 aastal Eesti wälissaatkonnas Wenemaal speku-leeritakse wõi mitte, et 1922 aastal seda enam mitte ei tehta. Mul on aga andmed selle kohta, et käesolewal aastal see kau- baajamine alles täielise wurfi on oman-danud. Kui härra minister selle juures julgeb kahelda, siis wõiks selle kohta väga ilusaid asju ette tuua wäljaweeta-wate briljantide üle ja kes nendega seotud on. Siin tähendaksin ainult, et lii-guwad jutud, et kuulsal Kalberg'i briljan-tide protsess juba lähemal ajal likwideeritakse ja sellele mingisugust käiku ei anta, nagu polkownik Bach'i siidisukkade asigi ära sumbutati, wist sellepärast, et sinna hulka olla segatud mõned väga tähtsad isikud. Niiwiisi aetakse neid suhteid ja siis tullakse 1.600.000.000 mar-gaga ja öeldakse, et punane Wenemaa ähwardab meid ära õgida ja sellepärast andke aga miljonid ja las maksukoorem olla weelgi suurem. Sarnase wälispoliitika juures, kus kõik wõimalused sel-

leks ära tarwitatakse, et wahekorda naabritega terawaks ajada, ja arusaama-tusi luua, leiab kodanlus muidugi tarwi-liku olewat suuri summe sõjawäe peale wälja anda.

Nüüd oleme siis jõudnud wälispoliitika juurde. Selle sisulisem osa on spekulat-sioon. Peale selle peetakse igasuguseid konwerentse. Ei mäleta linna, kus neid mitte ei ole olnud, ja konwerentside wa-heajal antakse üheteisele müksusid ja pannakse toime kakelusi küll „Wäinä-mõise“ pärast, küll Soldina kõrtsi juures, küll mujal. Kui ühed on kokku leppinud, siis asuwad platsi teised, kes asju nii aja-wad, et oleks põhjust jälle uueks kong-ressiks kokku tulla jne. Mul tuleb edasi meelde, kui suuri numbrid tehti lähemas minewikus sellest, et head liitlased Eestit nii helde käega aidata. Nüüd aga tähend- das aruandja, et Eestil neile liitlastele üle 300 miljoni marga protsenta tuleb maksta nende lahkuse eest. Tõepoolest on see summa palju suurem. Protsenta on üle 560 miljoni marga.

Eelarwest jäeti muist wälja heas lootuses, et neid tänawu kassast wälja maksta ei tule, see tähendab, see summa arwatakse laenudele juur-de, nii et lanusumma selle läbi tõu-seb. Mul ei ole täpiseid andmeid wõlgade suuruse kohta, kuid üldsumma ligineb enim 7 kui 6 miljardile ja selle laenu hulgas on suurem osa, umbes 5 miljardi Emk. ümber, mis tuleb kurikuulsa „Revalise“ arwele kirjutada. Kui oli tar-wis kaupa wäljast sisse tuua, siis öeldi, et walitsus seda otsekohe ei saa, waid on tarwis mingisugune eraasutus wafele luua, mille läbi seda asja toimetada. Kui aga on tarwis wekslid maksta, siis wõi-dakse neid küll otsekohe Ameerika wa-litsusele maksta. Ma pean weel rõhu-tama seda, et need asutused, kellele „Re-valise“ loo selgitamine ülesandeks tehti, ei ole weel siamaani aruandega esine-nud. Teatawasti tegi Asutaw Kogu riigi-kontrollile ülesandeks seda küsimust sel-gitada. Senni ei ole seda aga mitte teh-tud. Kas on selle põhjuseks andmete puudus, wõi on ka see aruanne kitsasse wärawasse kinni jäänud, nagu mõned tei-sed spekulatsiooni asjadki. Wälispoliit-ikas tahaks peale selle puudutada weel üht küsimust. Kes tähele pani kodanlisi ajalehti enne Genua konwerentsi, see wõis wälja lugeda teatawat närwilikkust nende ridade wahelt ja nimelt arwamist, et kui kutsutakse Genua konwerentsile

kõik riigid — Wenemaa, Saksamaa jne., et kas seal viimaks ei teki päewakorrale mingisugune majandusline kombinatsioon, mille maksmapanemisel wäikeste riikide olemasolu küsimus küsimusmärgi alla wõib sattuda ja selle tõttu ühel itusal päewal kästakse see iseseiswus ühes kindral Soots'i leegionidega likwideerida ja hoopis teisele alusele asuda isegi selle hirmsa punase Wenemaa vastu. Karteti, et Eesti, kes on olnud Öhtu-Euroopa wahimeheks Wenemaa vastu, peab minema, kui Mooramaa mees, kes oma ülesande täitnud. Kuidas mõtleb Eesti wälispoliitika ses suhtes oma wahekordi naabritega korraldada, eriti aga just nõukogude-Wenemaaga, kelle peate senni näpuga näidatakse sõja miljardide wäljaandmisel?

Ma tähendasin juba paari sõnaga, et kaubandus-tööstuse alal on tendentsiks saanud riigiwaranduste ärasahkerdamine eraisikutele, seltsidele ja aktsiaühisustele. Kui waadelda kaubandusministri poolt eelarwe-komisjonis antud seletusi ja ülewaateid, siis peab tähendama, et temal majanduspoliitiline programm üldse puudub. Tema asi ei olla mitte see, et tööstust juhtida ja korraldada katsuda. See olla ettewõtjate eneste asi, kuidas ja mis nad teewad. Härra minister ei olla mitte sellest huwitatud, missuguses seisukorras on tööstus ja eriti töölised, waid ta on palju rohkem huwitatud sellest, kuidas üksikuid riigiwarandusi wähehaawal ära saherdada. Ma tuletan meelde üht sündmust ligemast minewikust, nimelt Balti laewatehase wäljarentimist Inglis-Eesti aktsiaseltsile, kelle mõned liikmed wäga lähedal seisawad walitsuses olewatele isikutele. Minule on kõneldud, et selles tehases ei ole tehtud lepingut peetud. Isegi kautsjoni ei olla sisse wõetud, wõi olla see hiljem tagasi makstud, nii et aktsiaseltsi lepingu täitmata jätmise eest wastutusele wõttagi ei saa. Kui need jutud õiged on, siis on selge, et terve suur tehase suurte tagawara ladudega on antud samase seltsi kätte, keda kuidagi wiisi sundida ei saa lepingut täitma, kui ta seda ei taha wõi ei saa. On kuulda, et Inglis firma, kes tehast rahaliselt toetada lubas, olla ennast tehase toetamisest lahti ütelnud ja ühes sellega tellimistest, millele järgneks ühelt poolt tehase rahaline kriis ja teiselt poolt töö-kriis. Sellepärast oleks huwitaw kuulda, missugusel alusel Balti tehase küsimus praegu on.

Hiljuti käis ajalehtedest sõnum läbi, et ölikiwi kontsessioonärid loobuda ölikiwi kasutamisest lepingutes ettenähtud ulatuses ja nõuda pealegi, et neile ölikiwi kasutamiseks monopool antakse, see on, et nende tegewuspiirkonnas uusi kontsessioone ei antaks. Lühikese ajalehe märkuse järele ei olnud wõimalik selgusele jõuda, milles asi õieti seisab, aga seal oli öeldud, et walitsus on asunud seda küsimust arutama juristide kaasabil ja selgitama, kas on wõimalik mõnesuguseid teid leida, kuidas nende peale surwet awaldada. Kui tõepoolest asi nii on — ja minul ei ole põhjust arwata, et selles küsimuses „Waba Maa“, kust selle teate lugesin, waletaks, siis peab küsima, kuidas ölikiwi kontsessioonidega lugu on ja kas siin jälle riigi maapõuewarade ärasahkerdamisega wõlelwa eest tegemist ei ole? On ju jutud põlewkiwi kaewanduste äramüümise kohta wiimasel ajal ikka sagedamaks läinud ja läbirääkimiste kohta Wabariigi Walitsusega riigi põlewkiwi kaewanduste äramüümise kohta on ajalehtedes teateid olnud. On wõimalik, et ühel ilusal päewal ajalehest leiame, et ölikiwi see riigiwarandus, millest omal ajal härra Tõnisson suuri numbrid tegi ja jutlustas, kuidas Eestit põlewkiwi õliga walgustada ja soendada, et need maapõuewarad härra Ipsberg'i poolt nii warsti kontsessioonäridele maha saherdatakse.

Ajalehtede kaudu walmistatakse wiimasel ajal seltskonnas meeoleolu riigi laewade äramüümiseks eraisikutele jne. Ühe sõnaga riigiwaranduste saherdamine eraisikute kätte on täies hoos.

Minu arwates seisame meie nähtuse ees, et Eestis katsutakse riiklisi warandusi eraisikute kätte mängida, neile igasuguseid monopole andes, mille kaudu need siis oleksid turu ja hindade määradjad.

Teiselt poolt peab aga ka seda rõhutama, et riiklised ettewõtted on sarnases seisukorras, et nemand on olnud ainult kuritarwituste pesaks ja igasuguste jutude ja pilkematerjaaliks. Wõetagu näituseks see kurikuulus küttekomitee, kes praegu metsade pealt turba peale üle tahab minna, wõi mõned teised asutused, kas wõi kuulus „Erkat“, mida nüüd likwideeritakse, ja kuidagi likwideerida ei saada. Nende kohta puudub igasugune ülewaade, kas nad kasulikult wõi kahjuga on töötanud. Nii lohaka asjaajamise juures, kus raamatupidamine 3—4 aastat tagant järele

lonkab, kus aktid ja arwed kusagil toanurgas wedelewad, ei saa ülewaadetki. Eelarwe arutamise puhul selgus komisjonis, et on raha kulutatud sinna, kuhu eelarwe järele mitte lubatud ei olnud, ja on selleks tarwitatud riiklikkude ettewõtete summe. Nii figureerib siis eelarwes mingisugune warjatud summade allikas, kust saadakse kontroleerimata summe tarwitada, nagu seda on ka kaitsepolitsei eelarwes 13.000.000 marka, mille kohta mitte aru ei anta, mille peale see summa tarwitafakse. Nagu ma juba tähendasin, on summe ära tarwitatud seal, kuhu nad mitte määratud ei olnud. Kaubandus-tööstusministeeriumi eelarwe alamkomisjonis läbi waatamisel tõi komisjoni aruandja ette, et mingisugune summa on tarwitatud, näit., ühe laewa parandamiseks. (Riigiwanem K. Päts: See laew pidi põhja wajuma ja on siin siis mingisuguse kuriteoga tegemist?) Mina härra Riigiwanem, ei näe selles mitte absoluutset kuritegu, waid ma tähendasin, et sellega tehakse eelarwest ainult paberilipakas ja mis mõte on siis temaga üldse esineda, kui temast igal minutil mööda hiilitakse. Mina wõin aga ka seda ütelda, et on olnud juhtumisi, kus enne laewade parandamiseks miljonid kulutati ja laew siiski põhja lasti. Seda tõendas alles paar päewa tagasi laewasõiduamet „Päewalehes“. See laewade parandamine on nii, kuidas ta on. Üks parandatud laew ei ole ühteainustki sõitu saanud teha, ilma et ta mitte teel parandust poleks nõudnud. Isegi kullakoormaga wälja sõites, ei saanud reisi läbi teha, ilma põhjajauumise hädaohuta. On aga palju kriminaalsemaidki momente riigi warandustega ümberkäimisel. (Riigiwanem K. Päts: Teie tahate, et see nii edasi kestaks?!) Et see nii ei tohi olla. (Riigiwanem K. Päts: Meie oleme ka selle wastu, et see nii ei tohi olla.) Aga teete siiski. (Riigiwanem K. Päts: Meie lõpetame seda.) Millega Teie seda lõpetate? Ma arwan, et härra Riigiwanem on nii lahke ja peab tarwilikuks eelarwe arutamise puhul riigi poliitika walgustamiseks sõna wõtta. Siis kõneleme ka neist asjust, kui härra Riigiwanem oma kõnega on esinenud. Ma tahaksin aga veel tähendada ühe nähtuse peale majanduse alal. See on nimelt see, et ühelt poolt on mitmesugused asutused, kes on enesele kokku ostnud, ei tea missugusel

alusel ja motiivel, suuri kauba tagawarasid, ja teiselt poolt on jälle asutused, kes ka mõnesuguseid tarbeasju tarwitawad, aga need asutused üksteisega kuidagi kokku ei juutu, nagu muinasjutus kuningapoeg ja kuningatütar, kes iialgi üksteisega kokku ei saanud. Nii on näituseks sõjaministeeriumil hobustele kaeru ja inimestele toiduks wilja ja leiba tarwis, mida põllutööministeeriumil olemas on ja mille ülejääkisid ta turule toimetab. Aga et need kaks asutust kunagi üksteisega kokku saaks, seda ei tule päikese all ette. Nii on ka näituseks kurikuulsal kaubaagentuuril bensiini, millega wõib autod wurama panna ja mõnel sõjawäe asutusel on autod, mis bensiiniga wurawad ja kui juhtumise kombel selle bensiini juurde juhtuti, siis ei meeldinud selle bensiini lõhn mitte. Kui see bensiin aga ärimehe kätte läks, kes temale sada marka juurde pani, siis meeldis bensiin wäga ja ministeeriumi auto wuras selle bensiiniga wäga. Niisuguseid nähtusi wõiks jutustada mitmesuguseid. Siinsamas on maja, mis wististe kunagi walmis ei saa. See on eht Tallinna sümbool. Tallinn ei saa kunagi walmis ehk wast siis, kui Ülemiste järw kuiwab lõpulikult ära. See maja ei saa sellepärast walmis, et näituseks ükskord ei ole rauda, teinekord ei ole jälle mõnda teist asja. Teisel asutusel, jällegi selsamal kaubaagentuuril on ladus mitmesuguseid raua sorte, küll kandilisi, küll mittekanilisi, aga üks asutus jätab oma ehituse pooleli sellepärast, et rauda ei ole, teine asutus aga ei saa ennast likwideerida, sellepärast et rauda on ja niimoodi ei saa mõlemad üksteisega kokku. Nad soowiwad üksteisele pikka iga, et ametnikud teeniks palka. Need nähtused iseloomustawad tööstuspoliitikat. Ja härra ministril ei olnud ette tuua mingisugust kawa, wõi mingisuguseid wäljawaateid, mis wõiks olla tema arwates, kas tööstuse ümberloomiseks wõi ümberkorraldamiseks. Tema ise ütleb ka, et tooresainet ei ole ja kütteainet ei ole ka. On ainult odawat tööjõudu ja wabrikud. Aga mis nendega mõeldakse teha, kas aastast aastasse sennist wiisi weerand tööjõuga ehk weel vähemaga töötada lasta ja siiski suurt kasu saada, wõi teisiti ümber korraldada, seda ei tea keegi.

On tähendatud üldiselt, et tuleks selleks mingisugused abinõud ette wõtta, et tuleks rohkem rõhku panna Eestis olewate tooresainete ümber töötamise peale.

kuid ei ole tähendatud, missuguseid aineid mõeldakse ümber töötada ja milleks neid ümber töötada, kui ei ole mingisuguseid turgusid olemas, kuhu ümber töötatud ained pannakse. On isegi näituseks, praegu pool ümbertöötatud metsamaterjaale, mida lastakse metsas koha peal wihma ja ilma mõjul halvaks minna ja mädaneda, sest et wälja saata neid ei saa, aga neile, kellele waja, ei anta. Kui metsade peawalitsus on eelarwesse wõtnud 180 miljoni metsamaterjaali müügist, siis ei ole turgude suhtes vähemalt mingisuguseid wäljawaateid.

Niisama ei huwita härra ministrit see, missuguses seisukorras Eestis kehmem klass töötab, iseäranis toiduainete saamise poolest. Härra minister ütleb, et põllutööminister olla ütelnud, et toiduained olla odawad, ja wõimaldab wäljaweo suurel hulgal. Kuid wististe kujuneb seegi asi niisuguseks, et operatsioon turgude puudusel jällegi lõpetatud saab ja suur osa toiduaineid, mis heameelega wälja weetakse, siiski kodumaa tarwituks jääb sel põhjusel, et näituseks ühtegi artiklit ei ole nähtawasti niimoodi turule toimetatud, et ta tõesti wastuwõetaw oleks. Isegi tulitikut, mille walmistamiseks head tingimised on, olla küll wäga korralikud ja korraliku tpsi soes, aga ainult tuld ei wõtawat. Niisamuti ka Eesti kuulsale wedelale kullale, nagu keegi Eesti piiritust nimetas, mis Eesti rikkusallikaks peaks olema, ei leita turgusid. Härra rahaminister ütles rahaasjanduse komisjonis, et on katseid tehtud siit ja sealt turgusid leida ja on mõnesugused sidemed soetatud ning olla suuremaid wäljaweo lootusi Norramaal, sest et seal keeluseadus maksab. (Üldine naer.) Need on härra rahaministri sõnad. Kui sarnasel teel piiritusele turgu otsitakse, siis suhete abil teda, wõib olla, ka mõni natuke wälja läheb, kuid Eesti majandusele on see karwa pealt üks kõik, kas teda wälja weetakse wõi mitte, sest wälja weetakse teda ainult oma hinna eest ja mingisugust kasu sealt ei saa. Kui näituseks kraad maksab 30 marka joomise puhul ja tehniliseks otstarbeks 8 marka, siis tahetakse wälja wedada ainult 6 marga eest, s. o. oma hinnaga. See on seesama nähtus, kui omalajal Wene suhkruga oli, mis wäljamaal maksis 4—6 kopikat ja Wene turul 12—13 kopikat nael. See pole mingisugune wäljawedu tulude ega riigi majanduslise seisukorra parandamise mõttes,

waid ainult selleks, et midagi wälja wedada. Samasugune lugu on ka teiste saadustega, näituseks tsemendiga, mille jaoks ei suudeta turgu leida.

Tehakse mitmesuguseid kaubalepinguid, milles enamsoodsustuse tingimistel lubatakse sisse wedada shampajerit, siidisukke, likööre ja igasuguseid pitse. Et ka oma tööstussaaduste turule saatmiseks midagi oleks tehtud, selle kohta on wähe kuulda olnud. Wõib olla ehk kõneleb härra kaubandus-tööstusminister sellest siin. Tema poliitikat iseloomustawaks ja kujukaks wäiteks wõib pidada märkust meie piiripunktide kohta. Härra minister tähendas, et Wene piiril olewate piiripunktide abil, mis nagu teada, sahkerduse allikaks on, olewat suudetud Eesti margakursi stabiliseerida. Sarnasest majanduspoliitikast, mis altkäe spekulatsiooni peale rajatud, ei saa tõesti aru. Mille wastu wõideldakse siis üldse suure hulga piiriwalwega piiril, kui teiselt poolt silmad kinni pigistatakse spekulatsiooni peale, mis piiril sünnib. Ei ole ka ime, et meie wabrikud ja töökojad endiselt edasi kiratsewad, sest nad wõiwad kaitsetollide warjul suurt kasu saada, ilma et tööstuse arenemist näha oleks.

Põllutööministeeriumi eelarwe juures näeme umbes samalaadilisi nähtusi. Ma ei taha praegu kõneleda neist operatsioonidest, mis maareformi teostamise alal sünniwad, sest neist kõneleme selle ministeeriumi eelarwe üksikasjalise arutamise puhul. Siin tähendan, et põllutööministeerium ei ole siinamaale suutnud abinõusid leida, kuidas lahendada eluaseme küsimust, ka ei ole suudetud korraldada mõisatööliste küsimust. Kõneldi, et wii-mases asjas tahetawat tänawu katseid teha, kuid siamaani on see küsimus lahendamata. Põllutööministeerium ei ole isegi oma otsekoheste hoolealuste eest suutnud hoolitseda, mida näitawad asunikkude kongressid, kus sarnane meeolu walitseb, mis ütleb, et asunikud on wõimatuksse tingimistesse asetatud: neil puudub elitusmaterjaal, neid koormawad kõrged maksud jne. Kogu maakorralduse operatsioon annab riigile 114 miljoni marka. Minu teada on siia hulka arwatud ka sissetulekud riigi mõisadest. Kuigi see terve summa ainult asunikkude rent oleks, siiski ei oleks tohtinud selle maha-jätmine eelarwet koormata. Kui näituseks, sõjaministeeriumi eelarwest 200.000.000 maha oleks wõetud, oleks

asunikude rent kuhjaga käes olnud. Sarnast wastutulekut ei peeta aga tarwili-kuks asunikudele, kes sagedasti kesk tühja wälja ilma millegita peawad elama asuma. Kui niiviisi maareformi edasi teostatakse, siis ei saa sellest ka mingisugust kodanlistki maareformi, waid tema tagamõte hakkab paistma põlise pidamise seaduseelnõus. See eelnõu seab küll mingisuguse põlise pidamise sildi üles, kuid sisuliselt tahetakse siin wõimaldada uute mõisade loomist maade kokkuostmise teel. Uued mõisnikud on wististe Eesti soost, kuid mõne aasta pärast wõiwad ka endised mõisnikud oma mõisad wististe tagasi osta maa eest saadawa tasuga, siis on nad saanud tasuna miljonid ja peale selle ka mõisad tagasi.

Teiselt poolt ei jätku summe suurte tarwitamata maatükkide kasutamiseks. Mõõdas on need ajad, mil Riigikogu kõnetoolilt kõneldi, et Eestis maad liig palju olla, et teda nii palju ei pruugiks wõõrandada, tahtjaid olla wähe ja maad jääda weel ülegi. Nüüd on aga selgunud, et wäga suur protsent maasoowijaid maata on jäänud. Maast on puudus. Põllutööministeerium oleks pidanud hakkama korraldama neid suuri maalihakaid, mis seni kasutamata seisawad, nagu suured sood ja teised tarwitamata maad. Eelarwes on aga maaparandusetöödeks kõigest 19 miljoni marka. Mida saab 19 miljoni margaga praeguse rahakursi juures? Sellest jätkub mõnda kraawijuppi kaewata. Kui selles tempos edasi minnakse, siis kestab maaparandus niisama aastasadasid, nagu haridusministeerium koolimaju tahab ehitada, otsustades krediitide nõudmise järele, kunni 100 aasta jooksul. Teiselt poolt on aga wõimalus leitud abirahasid määrata igasugustele põllumajandusliikudele puhtärilistele organisatsioonidele, isegi kunni põllumeeste kogudeni on mindud. Eelarwe-kommisjonis tekitas see nähtus paar tundi kestwaid waidlusi, mille puhul härra Hünerson ägedaks läks. (J. Hünerson (põl.): M a s a a n k a n ü ü d ä g e d a k s.) Noh, olge head, oleks wäga huwitaw!

Sarnase maapoliitika juures, kus mõisade endistele omanikkudele määratakse rent sellesama kalkulatsiooni järele, kui asunikudele, saadakse seda kätte, et maa jälle üksikute isikute kätte koonsuma hakkab. Hiljuti ühel põllumeeste-aktionaäride koosolekul, kus olid koos põllumeeste kogu liikmed wiinawabriku kasu wõi aktsiaid jagamas, seal rõhutati

teatawa irooniaga järgmist: „Teie arwaste küll, et koimine jääb ära, aga kolitakse siiski, isegi asunikud hakkawad kolima.“ Nähtawa heameelega kõneldi sellest ja sel mehel oli õigus, sest asunikud peawad kolima, kui mitte tänawu, siis tulewal kewadel. Antud tingimistel nad püsima jääda ei saa.

Edasi läheme metsade peawalitsuse eelarwe juurde. Seal näeme, et üldse metsa korralduse peale kulutatakse 280 miljoni sel ajal, kui metsade müügist saadakse 460 miljoni. Tähendab, metsade peawalitsuse suurema osa sissetulekust sööb ära metsade walitsemine. Ma tähendasin juba, et metsamaterjaalid metsades halwaks lähewad. Toon siin paar iseloomulikku joont selle kohta, kuidas metsadega ümber käiakse. Wiimaste aastate jooksul on umbes 30.000 tiinu metsa maha raiutud, kuna asemele on istutatud ainult 1000 tiinu. Tähendab 29.000 tiinu on jäetud saatuse hooleks. Teine näitus. Mingisuguste määruste wõi walitsuse otsusega lubati omal ajal mõisnikkudele wabaks anda kasutamata raienorm. Seda wabaksandmist põhjendati sellega, et sel teel saadawat rohkem puid turule ja laheneb küttekriis. Tagajärjed on kõigil teada. Nüüd on aga selgunud, et see raienorm määratakse wäga lühikese kasutusperioodi järele. Tegelikult oli raiering määratud 60—100 aasta peale, nüüd wõetakse 30—50 aastat, tähendab wõetakse see määr, mille wõimaldab küll weneaegne seadus, kuid mida wist kusa sagil metsaraiumise juures tarwitatud pole. Sel teel on juba umbes 5000 tiinu metsa wabaks antud endistele mõisaomanikkudele ja antawat weelgi. Raienormi kindlakstegemiseks oli tarwis metsa suurus ära määrata ja asuti walmistama metsa kaarte. Nende kohta ütlewad walmistajad ise, et neid usaldada ei wõi. Nende kaartide järele on ilusaks metsaks tehtud niisugused kohad, kus metsa ei olegi, s. o. kännustik, wõsastik, soo wõi karjamaa. Nii loodi wõimalus kõik raiumiseks kõlbulik mets endisele omanikule wabaks anda. Aga asunikudele näituseks, ehitusmaterjaaliks ei jätku metsa. Niisugune on praegune metsapoliitika, mis jätab rahuldamata kehwa töötawa rahwa wadjadused ja nõuded. Sarnaseks otstarbeks ja sarnasel teel kulutatakse kaugelt suurem osa sellest 5½ miljardist, mis eelarwes on üles wõetud.

Kulude juures on püütud wõimalikult wähe määrata kehwmate ringkondade

tarwiduste rahuldamiseks; tulude juures on püütud kõiki maksusid nii korraldada, et nende pearaskus just kehwea rahwa peale langeb. Nii näituseks saadakse otsekohestest maksudest ainult 674 miljoni marka, s. o. 14%. Minewal aastal ulatas otsekoheste maksude summa 10% peale, nüüd aga — 14% peale. Teistes riikides, mida nimetas aruandja, ulatawad otsekohehed maksud üle 20%, 30% ja Inglismaal isegi üle 50%. Kui Eesti eelarwe ka sinna maale oleks saanud, siis ei oleks asi mitte nii kurb, kui ta nüüd 14% juures on. Meil on märgata pealegi tendentsi, et otsekohehed maksud aastate kaupa wõlgu seisawad. Eelarwe on seega ehitatud kaudsete maksude peale, millest loodetakse saada üle 40% ja siis tulude peale riigi ettevõtetest, millest loodetakse saada 38%. Riigi ettevõtete all on ka riigimaade ja metsade kasutamine, millest saadakse umbes $\frac{1}{2}$ miljardi. Nimetus — riiklised ettevõtted — ei ole seega mitte õige, sest mets ja maa ei ole ettevõtted. See on sissetulek riigiwarandustest.

Otsekohestest maksudest seisab esimesel kohal tulumaks, millest loodetakse saada 380 miljoni marka. Kui waadata selle maksu arenemist, siis on selge, et sellegi maksuga on tahetud teha ilusat käelligutust. Tulumaksu summa oleks igatahes hoopis suurem, kui ta õiglaselt sisse nõutaks; nüüd aga jääb iga aasta suur osa tulumaksust wõlgu. Näituseks ulatas 1919 a. tulumaks ainult mõne miljoni, 1920 a. umbes 15 miljoni, kui ma ei eksi ja 1921 aastal on sisse tulnud ligi 200 miljoni marka. Tulumaksu wõlga on aga üle 700 miljoni marga. Kui sinna juurde veel arwata umbes 300 miljoni, tänawune maksusumma, siis peaks sisse tulema üle ühe miljardi. Nähtawasti ei ole walitsusel tarwilist huwi tulumaksu sissenõudmiseks, mille tõttu wõlg suureneb iga aastaga. Tulumaksu maksjad wabandawad, nagu aruandja ütles, et neil ei olla waba raha. Tekib küsimus, millal saadakse siis niipalju raha, et ka wõlgu jäänud maksusid tasuda. Tekib lihtsalt seisukord, kus tõmmatakse kriips peale tulumaksu wõlgadele. Kehwadelt aga nõutakse maks alati sisse. Kuid asi muutub palju täbaramaks, kui waadata, kuidas maksusid määratakse. Wähem õiglaseimat maksu, kui seda Eesti tulumaks on, wist ei ole. Tulumaksu määratakse sagedasti kehweamatele rohkem, kui jõukamatele. Tähtendasin juba, et waesematelt

wõetakse maks aasta esimesel poolel sisse palgast mahaarwamise teel wõi saadetakse politsei koju järele ja maksja, et mitte trahwi alla langeda, maksab nõutud maksu ära. Peab tähendama, et kõige korralikumad maksumaksjad on just wäikesed maksjad, kuna isikud, kelle sissetulekud miljoniteni ulatawad, ennast tulumaksu maksmisest kõrwale püüawad hoida ja maksu wõlgu jätawad.

Rahaminister rääkis eelarwet esitades, et tema tahab tulumaksu uuele alusele seada. Kui ligemalt waadata seda uut alust, siis näeme, et umbes samasugused alused püsima jääwad, nagu praeguses seaduses. Kui elatismiinumini mõeldakse tõsta 20.000 pealt 30.000, siis ei muuda see midagi, sest ma arwan, et teist keegi selle summaga ära elada ei saa. Katsutagu ära elada umbes 2.500 margaga kuus Tallinnas, korterit pidada, perekond üles pidada, riides käia ja siis tulumaksu ja teisi maksusid ja kohustusi kanda. See ei ole kellegi elatismiinumum, waid maksu wõetakse nagu ennegi kehwa inimese leiwakannika pealt. Selle juures aga rõhutas härra rahaminister ja see on ka tema uues projektis läbi wiidud, et maksu progressioon ei tohi mitte nii teraw olla, kui praegu, tähendab, et suurematest sissetulekutest ei tohi nii palju wõtta, kui senni. Senni ulatas maksumäär wist 40%-ni, uue kawa järele 25%-ni. See on aga ka rohkem numbri-line protsent, sest kui wäljaarwamise wiisi arwesse wõtta, siis muutub protsent weel märksa vähemaks. Ei wõidawat suuremat protsenti määrata, sest maksja ei jõudwat seda kanda. Kui suure sissetulekuga inimeselt tuleks wõtta maksuks wast $\frac{1}{5}$ wõi $\frac{1}{4}$ tema sissetulekust, siis leitakse, et tema selle all kokku wariseb. Wäiksel inimesel aga wõetakse ta wäiksest sissetulekust, millest waevalt ulatab pooleks elatismiinumiks, wõrdlemisi suur protsent ära ja tõendatakse, et tema seda küll kanda jõuab. See tendents on ka uues maksuprojektis püsima jäänud. See tendents maksab terwes maksusüsteemis. Kui Riigikogu näituseks omalt poolt leidis wõimaluse lubada wõtta isikumaksu, mille summa wõib ulatada isegi kunni 900 margani isiku pealt, siis näitab see jälle, et tulumaksu progressiivset tendentsi, mis maksukoorma püüab weeretada jõukama kihi peale ja wabastada kehwea kihi tema alt, ehk maksu temale tuntawalt kergendada, ei ole tähele pandud ja ei

püüta tulewikuski tähele panna. Niisama on lugu ka teiste maksudega, mis eelarwes on näidatud. Mõned nendest on muutunud naljategemiseks. Näituseks, kui maks hoonete ja maa pealt on ette nähtud 37 miljoni suuruses, siis tõesti ei tea, mis hoonete või maa maks see on, kui ta nii vähe sisse toob. Kui pärandusmaksu on ainult 1½ miljoni üles võetud terve aasta kohta, kuna suured päranduse tombud käest kätte lähewad, siis oleks wiisakam see 1½ miljoni lihtsalt maha kustutada. Oeldakse küll, et maks seaduslisel alusel seadusliste hindamiste jne. järele võetakse, kuid ma küsin, mis on siis nende 4 aasta jooksul tehtud, et neid seaduslisi aluseid ei ole jõutud muuta. Härra rahaminister ütles, et tema nii ja niisuguse eelnõuga esineb, kuid senni neid eelnõusid näha ei ole. Nüüd lubati pärandusmaksu eelnõu sügiseks esitada, aga võib olla, ei esitata seda sügisekski mitte. Maksusid võetakse aga endiste määrade järele, mis ajast ja arust.

See maksupoliitika on ka täiesti arusaadaw, kui silmas pidada, et praeguse walitsuse kokkuleppes nõue oli, et sissetulekuid nõutada tuleb just kaudsete maksude kaudu. Seda teed on ka käidud. Kui näituseks sissetulekumaks märksa vähem annab, kui ta üldse andma peaks, kui tema progressioon väike on, siis ei saa seda kaudsete maksude kohta mitte öelda. Läinud aasta eelarwes oli, näituseks, tollimaks, kui sadamamaksud välja arwata, 226 miljoni peale arwatud, sadamamaksudega ühes oleks 390 miljoni ümber. Tegelikult on aga tollimaksust sisse tulnud umbes 800 miljoni. (W. Linnamägi (kristl.): See on ju väga hea!) Teile muidugi, härra Linnamägi, sest teile ei tähenda see palju, kas tarbaine natukene kallim on või mitte. Võib olla, teile on see isegi kasulik, et teatawad ained hinnas kõrgemal seisaksid ja kui teil aksiad on, ja selle „wäga hea“ järele otsustades teil neid tingimata on (W. Linnamägi (kristl.): Nüüd wast alles trehwasite! Naer.) siis muidugi on see hea. Sest kuidas võiksid ilma kõrge tollita nii lagunened tööstuse juures ja nii suure tööstuse kriisi puhul, kus ükski töökoda täiel määral ei tööta, siiski kõik wabrikud puhaskasuga töötada, nagu nende aruanded näitawad. Härra Laidoner tähendas kord, et Eestis peawad wabrikud wäiksema hooga töötama ja ei või kasuga töötada. Kuid ometi selgub, et wabrikud siiski kasuga

töötawad. Härra Linnamägi, kas see on kaitsetollide teene või mitte? Ja et see kaitsetollide teene on, siis küsin mina, kas tarbeasjad, mis wäljamaalt tuuakse, tarwitajate kätte odawamalt või kallimalt jõuawad, kui nad jõuda võiksid ilma tollita. Kui tahetakse ilma mingisuguse süsteemita, ilma mingisuguse reaalaruluse sarnase korralduse juures edasi töötada, siis on see rahwa suurte hulkade koordineerimine. (W. Linnamägi (kristl.): Aga mis siis on, kui wabrikud seisawad?) Selleks just aitab kaasa meie tollipoliitika, mis kaitsetollidega hinnad kalliks ajab, wõistluse ära kaotab ja selle tõttu siis siseturul walmistatud tarbeasjade hinna kõrgele tõstab, sest nende walmistajad wõiwad siis hinda määrata, nagu nad ise heaks arwawad. (W. Linnamägi (kristl.): Ja inimestele tööd annawad!) Teame juba, kuidas selle tööandmisega lugu on. Minule kõneles hiljuti üks põllumees, et kaitsetollidega kaitstawat töölisi, sest kui tarbeainete hinnad kõrged on, siis wõida ka töölistele kõrgemat palka maksta. Aga kogemused näitawad, et need, kes tollipoliitikast kasu saawad, mitte töölisel ei ole. Töölisel ei ole sellest soe ega külm... (W. Linnamägi (kristl.): Kas on tööd või ei ole?)... kas wabrikant suuremat kasu saab või mitte. Härra Linnamägi, selles see asi ongi, et need, kes selle tollipoliitika tõttu tööd saawad, saawad seda niisugustel tingimistel, et raske on seda tööks ja selle eest saadawat tasu töötasuks nimetada. Kui aga aetaks teistsugust majanduspoliitikat, siis wõidaks need töölisel, kes nüüd tööd saawad, wäga hästi ära paigutada teistele kohtadele palju kasulikumate tingimistega. (Kaubandusminister K. Ipsberg: Kuhu?) Mina ootan, et härra kaubandusminister kõige pealt ütleb, kuhu neid võib paigutada. Mina ütlen seda alles siis, kui kaubandusminister on ütelnud, et tema selles suhtes absoluutselt pankrott on ja mind omale instruktoriks palkab. (Naer. W. Linnamägi (kristl.): Kitse kärneriks panna ei saa!) Siis arwan ma, peaks aga härra minister tegema ka tarwilised järeldused ja kui need on tehtud, siis kõneleme sellest, kuhu saata. (Kaubandus-tööstusminister K. Ipsberg: Ainult laisad ei leia tööd.) Jah, härra minister Ipsberg, on wäga rõõmustaw kuulda, et see põllumeeste kogu wäide

ka juba härra ministrini on jõudnud, just nagu isamaa hümniks saanud, et ainult laisad ei saa tööd. Kui ühele põllumehele, kes ka seda ütles, sealsamas ruumis mehed wastu astusid ja ütlesid, et anna tööd, üks kõik missugust, siis katsus see mees, et ta sealt ruumist välja sai. Waadake, härra minister, kui Teie ei ütleks seda mitte praegu Riigikogus, waid ütlesite seda seal, kus Teie töötawate rahwakihtidega kokku puutuksite, siis ma arwan, kuuleksite Teie sedasama ja siis, wõib olla, ei tuleks Teil isegi öösel uni peale nende hüüete pärast: „Anna tööd! Anna tööd!“ Niikaua, kui meil tööpuudus lahendakse wäitega, et ainult laisad ei leia tööd, niikaua ei ole muidugi mingisuguseid parandusi ega muudatusi selles asjas oodata.

Nii näeme siis, kuidas just selle kaudse maksu juures on osatud maks wäga suureks ajada kõigi tema tagajärgedega. Jaanuaris on sisse tulnud tollimaksu 83.000.000 marka, weebuaris juba 93.000.000 ja nii wõib ta tõusta lõpuks ühe miljardi peale. Kuna õiguse pärast oleks tulumaks pidanud tõusma seaduslikul alusel juba ühe miljardini.

Kui tulla weel ühe kaudse maksu, s. o. piirituse monopooli juurde, mida niihästi sisemisel kasutamisel, kui ka välispidisel kasutamisel keeluseaduse maades mõeldakse eksploateerima hakata, siis pean kõige pealt seda rõhutama, et terwelt 20% sissetulekute eelarwest loodetakse saada piirituse müügist. See on pöörane summa sel ajal, kui otsekohestest maksudest saadakse kõigest 14%. Kui weel silmas pidada seda, et see summa suuremalt jaolt joomiseks määratud piirituse peale tuleb, nimelt 900.000.000, kuna tehniliseks otstarbeks tähendatud piirituse pealt ainult 160 miljoni ja wäljaveetawa piirituse pealt 120 miljoni tuleb, siis arwan ma, et neist wiimastest kumbagist üldse rääkida ei maksa, waid see suur hulk piiritust joodakse lihtsalt maha. Kuidas see terwiseliselt ja rahwamajandusliselt mõjub, sellest kõneleb selle küsimuse eeswõtteleja rkl. Ernits üksikasjalisemalt, mina ei hakka seda mitte pikemalt arutama. Rõhutaksin aga siiski, et alkoholi küsimus on olnud Läänemere maadel ja eriti Eesti pinnal aastasadade kestes poliitiliseks küsimuseks. Ei tekkinud mitte kogemata iga künka otsa ja iga kiriku juurde kõrts, waid sellel oli oma teataw poliitiline ülesanne. Kõrtside kaudu saadi töötawad rahwahulgad ase-

tada sarnasele seisukohale, kus nemad majandusliselt täiesti kõrtsideomanikkude, selleaegsete mõisnikkude, meelewalla alla sattusid. See oli abinõu orjust wiimase wõimaluseni välja arendada, et maa pärisrahwast välja pigistada wiimast, mis temast weel välja pigistada oli. Edasi on teada, et sarnastesse tingimistesse asetatud rahwal ei jätku wõimalust isegi selleks, et ennast kuidagi wiisi maksuma panna. Kui Eesti wabariik, kes püüab rõhutada, et tema on demokraatiline, et tema on rahwa riik, — kui see riik ajab samasugust poliitikat, kus 20% eelarwest ehitakse alkoholi peale, kus iga kodaniku kohta tuleb aastas üle 1.000 marga alkoholi kulusid, siis on selge, et siin jätkatakse sedasama poliitikat, nendesamade tendentsidega ja tagamõtetega. Praegune alkoholi poliitika ei ole nii siis ülesleitud, waid on endise mängu kordamine ja endise mängu jätkamine. (W. L i n n a m ä g i (kristl.): K a s l ö p p e i t u l e w e e l.) Kõik kordub.

Kõike seda kokku wõttes näeme, et eelarwesse ei ole mitte midagi üles wõetud, mis töötawa rahwakihi huwides oleks ja teiselt poolt tulude eelarwe oma kaudsete ja ka otsekoheste maksudega, on rajatud sellele alusele, et just sellelt wõtta, kellele mitte midagi tagasi ei anta, et terwet maksukoormat kehwea kihil õlgadele weeretada. Niisugune poliitika on kõik muud, aga mitte töötawa rahwa huwide kaitsmine, ja sarnast poliitikat meie toetada ei saa, ega saa ka loomulikult toetada sarnase poliitika teostamiseks ettepanud eelarwet, waid hääletame tema wastu.

(H ü ü d e d: W a h e a e g m ä ä r a t a.)

Juhataja A. Kerem: On ettepanek tehtud waheaega määrata. Selle wastu ei waielda. Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 8,10 min.

Peale waheaja jätkub koosolek kell 8,30 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Kerem.**

Sekretääri kohal sekretäär **A. Tu-pits.**

J. Laidoner (põl.): Lugupeetud rahwasaadikud! Täna asume Eesti wabariigi teise eelarwe arutamisele. Igale kodanikule on arusaadaw, et riigielus, riigi majapidamises ja riigipoliitikas eelarwel lõpmata suur tähtsus on. Ilma

korraliku eelarweta ei ole wõimalik ei korralik riigi majapidamine, ega ka korralik poliitika. Kui meie nüüd oma praeguse eelarwe juurde asume, siis esimene, mis silma paistab, on tema absoluutne suurus nende nullidega. Kui meie aga sisuliselt wõtame, siis näeme, et need arwud nii suured ei ole. Lihtsalt, kui meie kaks nulli iga arwu lõpust maha tõmbame, siis näeme, et nad palju wäiksemad on, sest meie ei pea mitte unustama, et meie praegu opereerime mitte rahaüksusega, waid raha alamüksusega. Kui meie praeguse riigi eelarwe ümber arwame mõnda teise rahaüksusesse, siis näeme, et ta iseenesest üsna wäikene on. Eesti wabariigi tänowune eelarwe teeb wälja umbes 3 miljoni 500 tuhat naelsterlingi ehk 32 ja pool miljoni kuldrubla. Kui meie oma eelarwet wõrdleme teiste riikide eelarwetega, kes majandusliselt meist palju kaugemale on jõudnud, siis näeme, et meie tema absoluutse suuruse pärast nii wäga hirmul ei tarwitse olla. Ma wõrdlen nimelt meie eelarwet Daani omaga ja just sellepärast, et Daani nii maapinna suuruse poolest, kui ka kliimaatilisel meile kõige lähemal seisab. Wõrreldes näeme, et meie eelarwe ulatab Eesti markades üle 5½, — Daani oma aga üle 22 miljardi marga. Sellest on näha, et niisama suurel riigil, kui meie oma — rahwaarwu poolest küll ligi kaks korda suurem, kuid maapinna poolest mitte — on palju suurem eelarwe, kui meil.

Kui meie praeguse eelarwe sisulisele arutamisele asume, siis on siin, nagu iga teistegi eelarwe juures, kõige tähtsam punkt see: kas eelarwe on tasakaalus, wõi on tal puudujääk ehk ülejääk? Nagu lugupeetud aruandja juba tähendas, on meie eelarwes wäike puudujääk, umbes 6,2%, kuid sisuliselt seda puudujääki, wõib olla, ka ei saagi olema, sest nagu juba tähendatud, on paljud riigiasutused krediiti ette küsinud, mis ka arusaadaw on, sest asutused soowiwad ikka wäikeste tagawara summadega warustud olla. Riigikogu oleks ka wõinud seda eelarwet kärpida ja tema kulud ning tulud täitsa tasakaalu wiia. Kas oleks see aga kasulik olnud wõi mitte? Siin on iga majapidamises kaks teed: 1) oma kulude-tulude tasakaalu wiimiseks kulusid kärpida ehk 2) neid mitte tasakaalu wiies, laenusid kasutada. Kui meie kulude kärpimise teele oleks asunud, siis oleks Riigikogu wõinud, nagu ma juba

tähendasin, eelarwe täiesti tasakaalu wiia, aga iga majapidamises wõib sel teel kunni lõpuliku kokkulangemiseni minna ja niisamuti on ka riigi majapidamises lugu. Sellepärast on minu arusaamise järele Riigikogu täiesti õiglaselt talitanud, kui ta ei otsustanud puudujääki mitte kulude kärpimise teel kaotada, waid leidis, et on wõimatik seda laenude näol teha, mis wäikse puudujäägi katmiseks mitte wäga suurt koormat rahwa peale ei paneks.

Kui nüüd asume eelarwe üksikasjalisele arutamisele, siis paistab meile kõige pealt silma wäga suur riigikaitse kulude eelarwe. Lugupeetud aruandja tähendas juba, et see osa terwelt 36% meie eelarwest wälja teeb ilma raudteedeta ehk 29% ühes raudteedega. Ka siin ei tahaks ma mitte nende absoluutsete arwudega opereerida, waid arwan paremaks wõrdlewat teed käia ja selleks olen wõtnud Daani eelarwe. Härra aruandja tähendas juba, et Daani eelarwes 1919—1920 a. kohta ligi 19% riigikaitse kulusid on esitatud. Minu tarwitada oli Daani 1921 a. ja 1922 a. eelarwe, seal on riigikaitse kulu 22,5% eelarwest. Sellest on selge, et meie siiski wäga palju riigikaitse peale kulutame. Nüüd on küsimus, mis igale kodanikule, kes on maksu maksja, meelde tuleb, see on, kas on wõimalik neid kulusid wähenadata. Teine küsimus on, mille juures ma ka wähe pikemalt tahaks peatada, kas on riigikaitse meil absoluutselt liig kallis. Neid kahte küsimust tahan ma siin pikemalt käsitada. Esiteks, kas meil on wõimalik ilma riigikaitseta läbi saada? Meie geograafiline seisukord on kahjuks niisugune, et mina ei julge selle peale wastata jaatawalt ja et meie wõiks oma riigikaitset sootumaks kaotada.

Meie geograafiline seisukoht on meie rahwale rohkem kahjulik, kui kasulik, ja ka praegu ei ole mitte poliitiline seisukord niiwõrd stabiilne, et meie wõiks rahuliselt tulewikku waadata. Kui waatame praegu Lääne-Euroopasse, siis näeme, et seal walitseb üldiselt niisugune meeoleolu, et igal tingimisel rahu otsitakse, ja kellegil himu ei ole sõda alustada. Suur sõda on niisuguseid ohwrid nõudnud, et keegi seda praegu seal ei soowi. Teine seisukord on Ida-Euroopas. Sõjakolle ei ole seal veel nõnda ütelda mitte likwideeritud. Kui meil riigikaitse häwitataks, siis wõiks see meile saatuslikuks saada. Meie ei saa läbi ilma riigikaitseta. Mina toonitan rohkem, kui

meie oma riigikaitse häwitaks, siis warsti oleks meie riikline iseseiswus ka häwitatud. Meie praegune riigikaitse paneb meile peale suured kulud, s. o. üle 1½ miljardi, meie praegusest eelarwest 29%, ja kui meie wõtame selle meetodi, mis härra aruandja wõttis, siis 36%. Igatahes on see summa väga suur ja tuleks loomulikult teesid otsida, kuidas oleks wõimalik seda vähendada. Niisuguseid kulusid kanda on rahwal liig raske. Mina isiklikult arwan, et siiski tulewikus wõimalik on neid kulusid järk-järgult vähendada.

Praegu on vähendamise küll väga raske. Et meie seda nii ruttu saame teha, seda ma ka ei julge ütelda. Mul näib, et tulewikus wõimalus on ja see wõimalus on rahwuswahelised lepingud ja wastastikune kindlustus. Praegu peale suurt sõda, elame meie üle aegu, kus rahwad ja riigid otsiwad üksteisega lepinguid ja wastastikku kindlustust, s. t. garantiid, et sõda ei tuleks. Enne suurt sõda oli teooria niisugune, et suur sõjawägi on kõige parem garantii ja kindlustus selleks, et sõda mitte ei tuleks. Nüüd on see teooria, nagu suur sõda näitas, ümber lükatud. Wõib olla, et ta tulewikus jällegi mõnikord uuesti tekib. Suurriigid ja ülepea ilmariikide poliitika läheb selle poole, et garantiisid ja kindlustusi luua. Iseenesest mõista, et kui meie niisuguseid rahwuswahelisi lepinguid ja kindlustusi otsime, siis peaksime pöörama selles asjas kõige enne sinna poole, kust meil kõige rohkem hädaohtu karta. Mina arwan, et loomulik oleks, et meie kõige esiteks pööraks oma suure naabri, Wene riigi poole. Kuid sealne walitsus kuulutab otsekohe wälja, et tema ei saa mitte jäädawalt tunnistada makswaks seda korda, mis maksab teistes riikides. Wenemaa praegune olukord on niisugune, et tema tahab tulewikus ette walmistada ja kõik teha selleks, et tema naabririikides saaks kukutatud nende praegune riigikord. Niikaua, kui walitseb Wenemaal praegune waade, ei wõi meie mitte harilikus rahwuswahelises korras nii suurt tähtsust anda lepingutele meie ida-naabriga. Kahjuks on see nii, sest oleks seal teistsugune waade selle peale, siis peaks meie kõige enne sealt poolt sellekohast garantiid otsima. Ma ei tahaks sellega mitte ütelda, et meie peaks oma iseseiswuse ohwerdama. Mina näeks aga väga hea meeleka, et meie seal selle naabriga wõiks kui ühesugune ühesugusega rääkida. Mina arwan aga, senni, kui seal

walitseb teine ilmawaade rahwuswahelise olemas-olemise peale, nii kaua on raske Wenemaaga rääkida rahwuswaheliste rahugarantiide üle. Kui seda sealt poolt ei saa, siis loomulikult peame meie otsima niisugust kindlustust teiselt poolt, s. o. meie ligemate naabrite ja Lääne-Euroopa suurriikide juurest.

Kui nüüd praeguse eelarwe läbiwaatamise juures tulla, nii ütelda, walitsuse tegewuse kriitika juurde, siis peab tunnistama, et sellel alal kõik ei ole tehtud, mis oleks pidanud tehtud saama. Seda ei saa mitte üksi walitsuse süüks panna, waid meie peame ka oma rahwale ja seltskonnale seda süüks panema. Need ohwrid, mis meie peame tooma riigikaitsele, on wäärt, et seda asja väga tõsiselt tuleb käsitada. Ma wõtan meie ligema naabri põhjapool, s. o. Soomemaa. Tema oli esimene, kes meid aineliselt aitas ja toetas sõjaajal oma rahiwa põegade werrega. Loomulik oleks, et meie kohe sinnapoole oleks pööranud kõige südamlikumalt peale selle, kui sõda lõppes.

Minu arwamise järele ei ole seda mitte tehtud. Mina ei tahaks seda toonitada, et kui meie kõik oleks teinud, siis kõik ka väga hästi oleks läinud. Meie teame, et Soomes oli meiega ühinemise wastu väga tugew parempoolne kui ka pahempoolne wool, kuid sellegipärast otsis Soome walitsus meiega lähenemist. Et meil iseseiswuse saawutamine nii ruttu õnnestas, siis selle peale vaatamata ei oleks meie mitte pidanud sest seisukohast wälja minema, et meil teisi tarwis pole, waid et meid on teistel tarwis. See ei ole õige waade, aga seda toonitati meil peale sõja lõpu. Minu arwates oleks pidanud meie Soomega otsima kõige sõbralikumalt läbikäimist, kui noor, asuw riik. Meie walitsus ei ole senniajani tarwilikuks pidanud sellekohast tänuwisiiti Soome teha. Alles siis, kui Soome parlamendi liikmed meil külas olid käinud, wastasime meie seda omalt poolt, kuna, minu arwates, meie seda esimesena oleksime pidanud tegema. Ma ei taha just ütelda, et see kuigi suur wiga on, kuid ikkagi on see harilik läbikäimise wiis ja meie, kui noorem riik, oleksime pidanud seda esimesena tegema.

Meie lähema lõunanaabri peale tähelepanu juhtides, tuleb mul meelde wanasõna: „rahu kosutab, waen kaotab“, kuid ka selle naabriga ei ole meie suutnud sellele wanasõnale wastawat wahekorda luua. Minule nätab, et mõnede kümnete

talude wõi waldade küsimust, mida raske on õiendada, on pandud suuremaks, kui seda, et meie iga aasta oma riigi eelarwes 29% maksame riigikaitse peale. Meile on kõigile selge, et hädaohu eemalhoimiseks peame ühisel jõul sellele vastu astuma ja kõige loomulikum ühinemine oleks meil ses suhtes oma lõuna-naabriga. Kui meie aga hakkame analüüsima wahekorda Lätiga, siis leiame, et seal wäga palju wäärnähtusi ette tuleb. Ma ei taha mitte ütelda, et Lätis neid wigu mitte poleks tehtud, kuid mina ei räägi praegu mitte Läti, waid Eesti parlamendis, ja tahan tähelpanu selle peale juhtida, mis siin on tehtud. Meil pannakse lugupeetud Riigikogu liikme ja endise wälisministri härra Birk'ile alati süüks, et Läti piir ei olla küllalt kohaselt aetud. Minu arwates on see härra Birk'i teene, et see piir üldse olemas on, sest wastasel korral oleks need tülid palju suuremad, kuna nüüd ainult on tarwis seda koha peal fikseerida, mis juba kaardi peal olemas. Meil selle vastu on aga kõiksugu kohalikud huwid palju suuremaks tõusnud ja mõne Schuldina wõi Soldina kõrtsi pärast waieldakse, — nagu meil neid kõrtsisid wähe oleks, — ehk jälle riieldakse sõjakahjude nõudmise pärast. Kui meie arwesse wõtame neid sõjakahjusid, mis wõrdlemisi wäikese summa teewad wälja sellest, mis meie oma riigikaitse peale kulutame, siis peaksime niisuguste wäikluste peale küll täiesti kriipsu tõmbama ja seda asja palju tõsisemalt vaatama. Täheandan weel kord, et ka Lätimaal mitte wähem pole wigu tehtud, kuid kõige selle peale vaatamata peame tulewikus otsima ühendust ja tegema rahwuswahelisi lepinguid, sest üksi ei jõua meie mitte niisugust kaitset pidada, mis meil tarwis läheb.

Kui pöörame kaugemale Lääne poole, siis näeme, et juhtiwat osa praeguses ilmapoliitikas mängib Inglismaa ja, nagu näha, otsib ka praegune Inglismaa juht Lloyd George'teid, kuidas rahulikku arenemist majandusliselt kui ka kultuuriliselt wõimaldada. Mina ei ole mitte niisugune utopist, kes usub, et sõda ülepea enam ette ei tule, et on wõimalus, sõdasid täiesti ära hoida. Meie näeme, et suurriigid on siiski wäga palju selleks töötanud, kuid meie walitsus on selle peale, kahjuks, liiga wähe tähelpanu juhtinud. Seda rahwuswahelist rahu poliitikat aetakse just Londonis, aga ligi 1½ aastat ei olnud meil seal isegi saadi-

kut, mis täiesti lubamata nähtus on ja sellepärast tuleb ette wäliskommisjonis mõne küsimuse arutamisel, et meil ei ole Londonist otsekoheleid teateid, kuna meie Inglismaaga peaks otsima kõige tihedamaid sidemeid. Minul isiklikult ei ole mitte seda kartust, et kui Wenemaa suurte riikide peresse astub, et siis meie ära kaoks, waid minu arwates oleks sellega Eesti riigi rahuline arenemine just wõimaldatud, sest ainult niisuguste üksteisele garantiide andmise teel on meil wõimalus riigi eelarwet summast wabastada, mis meil praegu riigikaitse peale läheb. Kuid siiski ei saa eelarwe korras riigikaitset ümber muuta, sest seda tuleb teha teisel teel. Kui meil on olemas garantii, et pole waja nii suurt riigikaitset, siis astub sõjaministeerium selle wähen-damiseks samme.

Meil on kõige suurem ohwer riigikaitse ja et seda ohwrit wähen-dada, peame meie mitte ainult walitsuse käest nõudma, et ta lähemasse wahekorda astuks meie naabritega, waid meie Riigikogu ja kõik seltskond peame selles kaasa aitama ja mitte tõkkeid tegema. Ei ole mitte wõimalik siis lepinguid teha, kui kõiksuguste wäikeste tüliküsimuste pärast, nagu siin oli põhjapoolse naabriga „Wäinämöise“ asjus ja ühe kõrtsi pärast lõunapoolse naabriga, kus kogu seltskond ja ajakirjandus ärewasse meeolusse satub. Kas see tõesti ükskõik ei ole, kelle käes üks kõrts on, et sellepärast lõpmata suurt tüliasja teha, millest ajakirjanduski osa wõtab — sellega wõrreldes, kui suur wäärtus on heal wahekorral naabri-riigiga. Mina näeksin heameelega, et ühes kõrtsis wõiks olla kaks piiriwalwet — meie jaoks üks pool ja lätlaste jaoks teine pool, millest mingit hädaohtu ei ole ja millega nad wäga hästi saaksid nõus olema.

Mina tahaksin weel tähendada, et liigemas minewikus on terwe ilm üle elanud terwe perioodi rahwuswahelisi konwerentse, mis suuri tagajärgi on annud. Weel eile oli lehes wõrdlus selle kohta, kui palju on läinud maksma Briti riigile Washingtoni konwerents ja kui määratu suured on tema kasud wõrreldes sellega, mis konwerents maksma läks. Sel teel on suudetud lahendada keerulisi küsimusi ja walitsused on näidanud, et nõnda wõib ja tahetakse põimida rahwuswahelisi lepinguid. Ja kui kokku tuleb tulewikus üks tähtsamatest konwerentsidest Genuas, siis on jällegi seal wõimalus sel-

gitada küsimust, kas saab wõi ei saa lahendada riigikaitse kulude küsimust. Kui Wenemaa astub Euroopa riikide peresse — ja ega teda muidu sinna wastu wõeta, kui ta sellekohaseid garantiisid ei anna, — siis wõtawad ka teised suurriigid selle kindlustuse garantii nõudmise oma peale ja meil on palju wabamad käed oma riigikaitse korraldamises ja kulude vähendamises.

Meie riigikaitse ei ole absoluutselt väga kallis. Meil on kõige kohasem wõrrelda seda, nagu ma tähendasin, Daani riigikaitsega. Meie riigikaitse maksab 1.600 miljoni. Daani riigikaitse maksab 5.134 miljoni. See ei ole saladus, kui suuri kaitsewõimalusi nende summadega kätte saadakse. Kui wõtame sellekohased rahwuswahelised aastaraamatud, siis teame umbkaudu, kui palju sõjawäge keegi suudab wälja panna. Meil oli mobiliseeritud 80 tuhat, Daani riik arwab mobiliseerida 105 tuhat meest. Daani riigil on suurem laewawägi, kuid laewad on suuremalt jaolt wanad ja wõitluseks kõlbmatud, peale mõne, mis ta hilja aja eest Inglismaalt ostis. Eelarwe järele näib, et 5 miljardiga Daani riik ei saa palju suuremat riigikaitset korraldada, kui meil on. Mina ei wõtnud wõrdluseks siin mitte üksiku sõduri, waid kogu sõjawäge peale kulutatavad summad, ja sellest selgub, et meie sõjawäge kallidus mitte suurem ei ole, waid wäiksem kui Daanis. On loomulik, et wanemates riikides üksik sõdur palju paremini warustatud saab ja rohkem maksma läheb. Tagasi tulles üldise riigikaitse juurde, pean tähendama, et riigikaitse kulusid ei saa vähendada eelarwe korras. Sel teel wõib ehk wäikese kokkuhoidmise kätte saada, aga suurt kulude vähendamist sel teel pole loota. Ainuke wõimalus riigikaitse kulusid vähendada, on wälispoliitilisel teel. Praegusel silmapilgul ripub sõjawäge suurus ära riigi wälispoliitikast. Kui wälispoliitika ei wõimalda selle vähendamist, siis kahjuks peame sõjawäge koormat edasi kandma.

Üle minnes üksikute kulude arwe juurde, tahan siin ühte ja teist neist puudutada. Esimeseks oleks Riigikogu. See oleme meie ise ja et keegi iseenmast arwustama ei hakka, lähen sellest mööda. Järgmine peatükk on Riigiwanem ja riigikantselei. Siin paistab minule, et see redaktsioon õnnestanud ei ole.

Lähme üle riigikantselei juurde. Siin oleks minul ainult ühte tähendada, et

kogu meie eelarwel, kogu meie arwustusel puudub üks alus. Meil ei ole teada praegu meie rahwaarw. Teie ülete, et on 1 miljon ja sõjawäge walitsus arwas ka, et on 1 milj., aga nüüd tuli neid noorimehi — nekrutid — õnneks wõi õnnetuseks — palju rohkem. Faktiilsed andmed näitawad, et 1 milj. mitte õige ei ole, ja meie praegu ei tea seda alusarwu. Siis on isenesest mõistetaw, et kõik arwustik ja kõik meie wõtted, need ei ole õiged. Sellepärast oleks küll väga soowitaw, et wõimalikult ruttu walitsus katsuks leida wõimalust, et üldine rahwalugemine saaks toime pandud. Niikaua kui seda ei ole, ei ole meil wõimalust täitsa otsekohesest ülewaadet saada oma majanduslisest elust, ei ka maksudest meie elu korraldamiseks. Suur wahe on, kas meie jagame nüüd kõik maksud ühe miljoni peale, wõi jagame nad 1½ miljoni peale. Wahe on väga suur.

Järgmine, mis siin üles on pandud, on riigikontrolli eelarwe. Selle juures tahaks ma puudutada ühte väga walusat küge, nimelt et meie riigikontroll on muutunud mingisuguseks uurimise aparaadiks, politsei lisaaparaadiks. See ei ole mitte õige seisukoht, et riigikontroll on wõtnud wastutuse ametnikkude pealt oma peale. Eelarwe arutamise juures tehti etteheiteid, et seaduse järele nemad wastutawad on, mispärast kontrolli käest üldse küsitakse. Halb asi on, et nemad hakkawad küsima. Minu arust ei tohi seda olla, sellepärast kui on ametnikule antud mingisugune summa käsitada, siis tema peab ka wastutama selle eest; siis tuleb teda karistada, aga mitte kedagi teist küsida. See on halb nähtus, et meie wastutuse ametnikkude käest ära wõtame, see ei anna mingisuguseid tagajärgi. Seda ei ole küll mitte seaduslikul teel tehtud, aga tegelikult küll. Arwustamise juures tähendawad ametnikud, et riigikontroll ei luba, aga kontroll ütleb, mispärast teie küsite meie käest.

Ma wõin tähendada, et see on see halb külg, et küsima on hakatud. Igaüks teab, et kui tema käes on mingisugune asi otsustada, siis ei ole temal kellegi käest tarwis küsida, kui ta seda asja täiesti õieti teeb. Aga meil on see suureks wäärnähtuseks muutunud. Kuidas meie tulewikus sellest üle saame, seda ei wõi weel ütelda. Wõrreldes riigikontrolli eelarwet... noh, selle kohta saab wist härra Martna rääkima. Daani eelarwes kontrolli sugugi ei ole, kas ta on seal kus-

kil ministeeriumis ära mahutatud, wõi on seal rahwas nii aus, et ülepea kontrolli tarwis ei ole, seda ma ei tea, aga riigikontrolli kui asutust, riigi eelarwes ei ole.

Siis järgmine ministeerium — rahaministeerium. Selle ministeeriumi kulude hulgas on jälle üks väga suur summa, s. o. wõlgade protsendid. Wõrreldes seda teiste eelarwetega pean tähendama, et meie wõlgade summa ei ole absoluutselt mitte väga suur. Juba herra aruandja tähendas siin, et meie wõlg teeb kogusummas 6 miljardi Emk. wälja, see on natukene rohkem kui üheaastane eelarwe. Ühtegi riiki ei ole praegu, kelle wõlgade summa oleks nii wäike. Ka Daani riigi wõlgade summa on üle 2½ korra suurem, kui tema aastane eelarwe. Aga ma tähendan, et siin on veel üks väga suur küsimus, s. o. see, et kahjuks ei ole veel otsustatud Wenemaa wõlgade küsimus. Selle küsimuse peale tuleb meil otsekohe lahtiste silmadega waadata. Meil küll on rahuleping Wenemaaga, mis meie pealt neid kohustusi ära wõtab. Aga kahjuks on seda ainult Wenemaa otsustanud wõtta, aga laenuandja ei ole seda mitte veel teinud. Sellepärast on väga wõimalik, et see küsimus tulewikus ülesse tõuseb. Ja jällegi on siin nendel rahwuswahelistel läbirääkimistel ja lepingutel väga suur tähtsus, ja selles ei saa meie sisepoliitika midagi ära teha. Siin peab meie välispoliitika, meie välisministeerium iga silmapilk walmis olema kõigi wäidetega selle wastu wõitlema, et see koorem mitte meie kanda ei tuleks. Mis puutub meie sisemisse wõlasse, s. o. meie raha emmissioonisse, siis ka see ei ole sugugi nõnda kohutaw, kui ta wälja näitab. See on 2 miljardi 700 miljoni Emk. suur. Kui meie wõtaks seda kulla peale ümber arwata, siis oleks meie emmissioon kullatagawaraga peaaegu 80% kaetud, praeguse kursi järele. Ei tea nüüd, kas see kursi odawus hea wõi halb on. Ühed räägiwad, et nad õnnetud on, et neil kõrge kurs on, teised, et nad õnnetud on sellepärast, et neil madal kurs on. Mina aga ütlen selle kohta, et praeguses seisukorras see sisemine laen, see emmissioon mitte liiga suur ei ole, et meil sellepärast midagi karta ei ole. Ma ei taha aga nüüd sellega mitte ütelda, nagu siin tähendati, et siis peab uusi laenusid juurde tegema. Mina tahan ainult konstateerida, et praegune seisukord ei ole sugugi kohutaw, sellepärast ei maksa

meil kurta. Kui meie niiwiisi oma majanduslist poliitikat edasi saame ajada, oleks väga hea, ainult seda wõib soowida... Kui meie nüüd läheme rahaministeeriumi tegewuse juurde üle, siis seda rahaministeeriumi tegewust on kõige parem arutada eelarwe juures, sellepärast jätan ma praegu tema wälja ja lähen üle järgmise ministeeriumi juurde, s. o. kaubandus-tööstusministeerium. Selles ministeeriumis on mõned alad, mis iseäranis suuri lahinguid on sünnitanud. Need on nõندانimetatud riiklised ettewõtted. Mulle näitab, et meie ei ole semmi õiget wahet teinud kõikide riikliste ettewõtete wahel. On olemas riiklisi ettewõtteid, ilma milleta riik läbi ei saa. On aga olemas riiklikka ettewõtteid, ilma milleta riik läbi wõiks saada. Üks on selge, et riiklised ettewõtted riiklise asjaajamise juures meil ei ole õnnestanud. Wõib olla sellepärast, et meil liig noor aparatuur on, kuid wõib ka see kaasa mõjuda, et meie alles hakkajad oleme. Ka wanades riikides ei ole usaldatud mitte liig suuri ettewõtteid ette wõtta, nagu see meie juures on; ka seal ei ole need ettewõtted õnnestanud.

Kui meie nüüd läheme üksikasjaliselt nende ettewõtete juurde, näituseks sadamatehaste juurde, ma tahaks siia juurde ka raudteetehased tuua, siis paistab minule isiklikult, et riik mitte ilma nende asutusteta läbi ei saa. Wõib palju rääkida, et müüme nad maha ja ajame ilma nendeta läbi. Kuid peab ikkagi meeles pidama, et meie oleme mereriik ja kui meie tahame, et sadamasse sissetulewad laewad wigastuse puhul ära wõiksid parandatud saada, siis peawad meil ka selleks wastawad töökojad olema. Kahjuks on nemad väga suureks kujunenud: nemad on endise Wene sõjalaewastiku remonttöökojad. Meie ilma töökodadeta läbi ei saa. Meie peame neid ülewal pidama, peame lahtiste silmadega nende peale waatama ja kõige peale waatamata tuleb meil neile juurde maksta. Siin ei ole mitte midagi iseäralikku, kui siin juurde maksame. Mina ei suuda seda mitte uskuda, et niisugused asutused, nagu sadama- ja raudteetehased ennast täielikult ära tasuksid. See on liig raske ülesanne. Need asutused aga peaksid ainult nii suured olema, nagu see just meie oludele wastab. Kui ma mitte ei eksi, siis on ka sellekohane soowiawaldus Riigikogu poolt üles wõetud eelarwe juurde. Teine seisukord on asutustega, ilma milleta riik wõiks läbi saada. Siia

kuulub muidugi see halekuulus küttekomitee ja kaubaagentuur „Erkat“. Meie tahtsime suuri ettevõtteid luua, kuid nägime sealjuures, et need ettevõtted suureks paisudes, täiesti käest ära läksid. Sarnaseid suuri ettevõtteid oli raske kontroleerida ja nende asjaajamise rewideerimine läks täiesti pahurpidi. Võib uskuda, et need asutused likvideerimise puhul maksavad need summad tagasi, võib olla, isegi rohkem, kui nende peale on välja antud. Mina jätan selle ainelise külje täiesti välja ja waatan ainult poliitiliselt seisukohalt. Nende asutuste läbi oleme meie lõpmata suurt kahju riigile toonud, oleme igalpool näidanud, et meil muud ei ole, kui ainult wargaid. (J. Piiskar (is.): Kahjuk's on see nii!) See on moraalselt väga palju mõjunud. Asi ei ole kaugeltki mitte nii, sest kõik need inimesed, kes seal ametis on, ei ole mitte wargad ja neid ei wõi mitte kurjategijaiks tembeldada. Kahjatusesega pean tähendama, et nemad seltskondliselt on sarnastena tembeldatud ja mida rutem need asutused likvideeritud saavad, seda parem. Ilma selletagi jääb meie tööstus-kaubandusministeeriumil küll ja küll tööd meie praeguse tööstuse ja kaubanduse elu reguleerimise juures. Wiimane on väga suur tööväli ja just seda rohkem peab tema siia oma tähelepanu pöörama.

Peale selle on meil haridus-, kohtu- ja siseministeeriumid. Mina ei tunne ennast mitte kompetent olema nende üle rääkida. Nende üle saavad härra Annusson ja juristid rääkima; siseministeeriumi eest hoolitsewad muidugi iseseiswate ja kommunistide rühmad. Nemad saavad teda muidugi igapidi kritiseerida ja sellepärast ei ole mul tarwis siin pikemalt peatada. Sõjaministeeriumi olen mina juba arutanud. Tahaksin weel põllutöeministeeriumi juures wähe peatada. Mina ei ole mitte tegelik põllumees, kuid ma pean ütlema, et siin on tegemist meil lõpmata suure reformiga, see on maareformiga. Ei ole wist mitte ühtegi erakonda, kes mitte ei toonitaks, et asunikude seisukord väga halb on. Siin on puudusi, kuid üks on selge, et siin enne parandust ei tule, kui selgusele ei jõuta, kelle päralt on maa, kes selle maa peal elama saab ja kes teda eksploateerida hakkab. Niikaua kui ei teata, kelle oma maa on, niikaua ei ole lootust, et seal tõsiselt tööd hakatakse tegema. See küsimus ei ole ainult põllumajanduslise täht-

susega, waid see on üleriikline küsimus ja mida rutem see wahekord ära saab selgitatud, see on kas ta põliseks tarwitamiseks wõi eraomanduseks on, seda parem. Siis alles wõib majandusline arenemine edasi minna, aga mitte nõnda, nagu praegu, kus ta on nagu tuli toores puus. Mis puutub üldse maareformi kohta, siis on väga raske seda kritiseerida, see ei ole mitte lihtülesanne. Sellel ajal on kõige rohkem demagoogiat tehtud, on hingi püütud jne. Minul hingesid püüda ei ole tarwis ja kui mind enam Rügi-kogusse ei walita, siis seda parem mul — wähem tööd. Meie oleme oma maareformi juures poliitilisi ja majanduslisi tagajärgi kätte saada tahtnud, kuid ei ole saanud neid kumbagi. Reformi teostamisel rääkisime meie, et meie sakslusel selgroo murrame. Esiteks ei töötanud mitte kõik Saksa mõisnikud meie riigi wastu ja teiseks oli mõisaomanikkude hulgas puhastwerd eestlasi, kes alles mõne aasta eest enne sõda suure wawaga endile mõisad ostsid. Ka wiimaseid tabas maareform... Mina saan aru, kui sõjaajal otsekoheste riigiwastaste warandused konfiskeeritakse, aga just seda ei ole meil tehtud. Iga seadust wõib kritiseerida, mitte keegi ei keela seda ja ütlen otsekohe välja — see on õnnetu ja meie peame seda seadust parandama, teist teed ei ole. Seda seadust tuleb parandada tulewikus. Ühtlasi ei ole see mitte seadus, mida parandada ei saa, kuid niisuguses seisukorras olles, nagu tema praegu on, ei ole tema riigile ei majanduslisi ega poliitilisi tagajärgi annud.

Selle ministeeriumi juures juhiksin mina tähelepanu ühe asjaolu peale, s. o. autasuna maaandmine sõduritele. Siin on välja tulnud niisugune naljakas juhtumine, et igaiüks kes autasuna maad saab, peab suuri kakelusi ja waidlusi üle elama, ühe sõnaga öeldud, peab väga suuri lahinguid pidama oma maatüki pärast. Teisest küljest hakati sõduritele maad andma ilma mingisuguse kriteeriumita. Omal ajal oli ettepanek tehtud, et need, kes wawuse eest wabadusristid saavad, saavad maad. Nüüd aga antakse sõjawäe ülemuste poolt sõduritele tunnistused välja maasaamiseks ilma mingisuguse kontrollita, mille tagajärjel meie õige arusaamata ülesleidusele oleme tulnud. Näituseks, wawuse eest wabadusristid on saanud 1.400 sõdurit, kuma maad on saanud 4—5.000; aga paljud ristimehed ei ole weel maad saanud. Weel

lubamatumalt on wälja kujunenud seisukord ohwitseridega. Neil on nüüd igal ühel kohtuprotsess ees, kuna mõned juba aukohtadé pealt wälja on tõstetud. Nende kohta, kes weel maad saawad, tekib kahtlus, kas neid rentnikud wõi omnikud kõögist üldse kaugemale tubadesse lasewad. Igatahes, kui põllutööstuste riiumi poolt maad wälja antakse, siis tuleks selle eest hoolitseda, et mitte kohusse ei tuleks selle autasu eest minna.

Üle minnes teedeministeeriumi juurde, tähendaksin, et meil on siin palju paremaid asjatundjaid, kui mina, kes palju paremini teedeministeeriumi tegewust tunnawad, iseäranis raudtee alal. Kuid üldiselt toonitaksin mina ühte, et meie raudteede suhtes wõrreldes meid Daanimaga, lõpmata kaugemale taha oleme jäänud. Omal ajal töötati wälja niisugune wormel, mille abil saab wälja arwatud maapinna suuruse ja rahwa tiheduse järele, — Strowe wormel — kui palju raudteesid ühes ehk teises riigis wõrreldes waja on. Kui selle wormeli järele wõtta meie maapinna suurust ja rahwa tihedust, siis peaks meil Daaniga wõrreldes olema 2.755 klm. raudteed. Meil on aga 1.075 klm. Mina wõtsin just Daanimaa sellepärast, et Daanimaa ja Eesti peaaegu ühesuurused on. Ettetoodud näitusest on näha, kui wäike on alles meie teedewõrk ja et tulewikus meil tuleb selle peale rõhku panna. See on selge, sest ükski maa ega riik ei saa areneda, kui temal mitte ei ole sellekohaseid läbikäimiseid. Meie õnnetuseks on just meie kõige wiljarikkamad maakohad selles mõttes kõige halwemas seisukorras, nagu näit. Lõuna-Tartu- ja Lõuna-Wiljandimaa. Õnneks on täna wuses eelarwes üles wõetud raudtee sihiajamine Wiljandist Walka. Riik ei peaks mitte neid kulusid kartma, mis teede ehitamisega ühenduses on, sest igatahes on selge, et kulud, mis saawad selle peale wälja antud, tulewad wõrdlemisi ruttu riigile kaudselt tagasi ühes tuludega. Samuti on väga suure tähtsusega raudtee ehitamine Tartust Petseri. See tee saab meile lähemas tulewikus, kui meie tahame Riiaga konkureerida, väga suure tähtsusega olema.

Teedeministeeriumi ja raudtee poliitika arutamise juures juhiksin mina weel ühe asja peale tähelepanu. Meil on õige palju arutatud seda, et meie õnneallikas on Wene transiit. Mina tahan aga näidata arwudes, et meie sugugi seda transiiti ei tohiks nii jumaldada. Endine

Wenemaa kattis oma sadamate ja weeteede kuludest 75% sadamate tuludega. Tähendab, meil on tuludega kaetud palju wäiksem kulude arw. Tähendab, see tulu peab kusagilt mujalt, teisalt tulema. Raudtee aga neid kulusid ka kõik ei kata. Meil on transiidist kahtlemata suur kaudne kasu, kuid meie ei pruugi arwata, et Eesti riik ilma selle transiidita elada ei wõi. Meil on transiidist kasu, kuid ilma selleta meie ka ära ei kaoks.

Siis on weel üks asi, mis rahwa keskel õige suurt nurinat sünnitanud, iseäranis omawalitsuste juures. See on meie halekuulus maanteede küsimus. Üks osa maanteede jupikesi on nüüd riigi käes, kuid igatahes oleks parem, kui maanteed hoopis omawalitsustele üle läheks. Kui kogukond wõi omawalitsus maanteesid oma kulul ülewal pidada ei jõuaks, siis peaks neid riik aitama, kuna aga teede korraspidamine tegelikult ikka täiesti omawalitsuste käes peaks olema.

Maanteede walitsuse kulusid on 51 miljoni üles wõetud. Igatahes tuleks tulewikus kõik maanteed maakondade omawalitsuste kätte anda, nemad teeks seda asja palju paremini, kui riik seda teha jõuab.

Järgmine ministeerium on wälisministeerium. Selle ministeeriumi tähtsusest ma juba kõnelesin. Ainult ühte tahaksin siin weel puudutada, nimelt oli Riigikogu eelarwe-kommisjonis väga suur tendents kõigi selle eelarwe summade kärpimiseks. Ka see asi on teatawas mõttes kaheteraga mõök. Kui meie selle ministeeriumi eelarwet suuresti kärbime, nii et ta midagi ei suuda teha, siis peame meie lihtsalt ühe asutuse ülewal, kus hulk inimesi riigilt palka saawad. Meie juba nägime, missugune suur ülesanne wälisministeeriumil wälispoliitika alal täita on. Siin ei peaks mitte liig kokkuhoidlik olema. Meil on täbar lugu wäljamaa saatkondadega, sest keegi ei taha wäljamaal wäikese palgaga tööd teha, kui kodumaal sarnast palka palju kergemini wõib saada. (M. Martna (sd.): Kas on kohad wälja pakkuda olnud? Naer.) Need kes ise tahawad, need aga ei kõlba. Ma wõrdlen siin meie eelarwet jällegi Daani eelarwega. Meie wälisministeerium maksab 67 miljoni Emk., Daani wälisministeerium — 210 miljoni Eesti marka. Eesti ja Daani on wõrdlemisi ühesugused riigid, aga nagu näeme, annab ta kolm korda rohkem wälisminis-

teeriumi peale välja. Muidugi ei wõi siin unustada, et Daani on palju jõukam riik kui Eesti. Kui meie oma riigikaitset vähendame, siis peame tingimata välispoliitikat intensiivsemalt ajama, kui seda senni on tehtud. Kahjuks on meie välisministeeriumi alal väga palju nähtusi, mis palju terawat kriitikat välja on kutsunud. Ma ei taha siin neid arutada, aga tähendan ainult, et sellel alal tuleb võimalikult ruttu parandusi tuua. Üheks suureks meie riigi häbiplekiks on senni olnud Moskwa saatkond ja opteerimise komisjonid.

Nüüd otsitakse üleskutsega süüdistajaid. Waewalt wõib aga küll ajalehe kaudu isikuid leida, kes walmis oleksid opteerimise komisjone süüdistama. (J. Piiskar (is.): Wõib mõne podrajatshiku kätte anda. Naer.) Igatahes on välisministeeriumi tegewuse alal kuritarwitusi olnud, aga ma pean tähendama, et viimasel ajal on parandusi tehtud. Alguses oli seisukord väga halb, iseäranis läbikäimine Wenemaaga. Sarnane seisukord algas juba Asutawa Kogu ajal. Väga paljud Asutawa Kogu liikmed käisid ka Wenemaal. (Wahelhüüe: Kuidas Riigikogu liigetega lugu on?) Kahjuks on ka mõned Riigikogu liikmed teatawa otstarbega Wenemaal käinud. (Naer.)

Mis puutub töö- ja hoolekandeministeeriumi tegewusse, siis tuleb siin soowitada, et võimalikult ruttu kinnitus- ja pensioniseadused välja töötataks ja ellu wiidaks. Kinnituseadused ei tohi aga mitte sarnased olla, kus maksjad on ettewõtjad ja riik, kuna ainult töölistel õigus on raha üle otsustada. Siin peaks kõik kolm otsustada wõima. Pensioniseadusel on iseäranis sellepärast suur tähtsus, et meie riigiametnikud praegu selle poolest halwas seisukorras on, et nende tulewik kindlustamata on. Tahame meie korralikku ametnikkude korpust luua, siis peab meil ka pensioniseadus olema. See seadus peab sarnane olema, et inimesed ei tarwitseks enne pensioni saamist waestekomiteesse minna waesusetunnistust saama.

Tulude eelarwet on väga põhjalikult arutanud meie lugupeetud aruandja. Kuid kahjuks ei olnud tema kriitika mitte kõigiti täpialne. Meil on kaudsete maksude alla arwatud sissetulekud piirituse monopolist, mis välja teeb 900 miljoni marka. Sellest summast läheb aga piirituse walmistamise peale 200 miljoni mar-

ka, mida mitte kaudseks maksuks ei wõi pidada. Peale selle weetakse meil piiritust 200 miljoni eest välja, jaolt salakaubana jne. See 200 miljoni marka ei ole ka mitte kaudne maks, mida meil tuleks arwesse wõtta. Nii on kaudseid maksusid sellel alal ainult 700 miljoni marka, kuna 400 miljoni ära jääb.

Mina küll ei ole tähele pannud, et waesed rohkem jooks, kui rikkad. Armatawad seda teha mõlemad. Öeldakse, meil olla purjus büdshet, s. o. Wene riigi duuma lendsõna. Büdshet ei sunni kedagi jooma, kui sa ise ei taha. Kui teie meil keeluseaduse maksma panete, siis alles algab päris wiinapõletamine.

Mis puutub maksude jaotamisse, siis on meil, nagu juba tähendatud, otsekohe- se sissetulekumaksu protsent wäike, kuid siiski tähendati, et meie selles asjas progresserinud oleme wõrdlemisi ruttu. Inglismaal oli see 50%, meil kõigest 17%, aga andke aega, küll meie siis ka wiiekümneni jõuame.

Mina arwan, et meie ei tohi mitte nende maksude progresserimisega ruttata. Ühe sarnase wäärnähtuse oleme teinud tulumaksuwõtmisega. Niisugust reformi oleks pidanud pikkamööda ellu wiima, peaks aegamööda kaswatama kodanikka ja korraldama maksuaparaati. Pealegi on meil maksu progressiwiteet väga järsku tõusew, seda peab vähendama. Eelarwe arutamise juures toodi ette, et meil hästi korraldatud maksuaparaati ei ole, ei olla niisama ka häid maksuinspektoreid. Väga palju wäärnähtusi on maksu jaotuse juures, näituseks määratakse väga tihti ühesuuruse sissetulekuga isikutele mitmesuguses suuruses tulumaksud. Loomulikult, et sarnase seisukorra juures selle maksu wastu wäga suur opositsioon on kaswanud. Iseäranis raske on tulumaks põllupidajatele. Ometi on 70% meie rahwast põllupidajaid. Põllumees ütleb, see maks ei olla mitte tulumaks, waid logelemise maks. See on ka tõde, sest meie maa on waene ja põlluharimine nõuab väga rasket tööd ja jõupingutust, et miskit tulu saada. Teisest küljest jälle, mida suurem tulu, seda suurem maks. Muidugi on sel wiisil tulumaksu wõtmise wiis laisklejatele kõige kasulikum.

Eelkõneleja tähendas, et tulumaksu kohta sellepärast rahulolematust on, et meile rohkem maksu peale pannakse, kui seda kanda suudame. Mina tähendaks

aga, et peapõhjus rahulolematuseks on tulumaksu mitteõiglane määramine. Mina ei ole tulumaksu wastane, arwan aga, et selle maksu määramise kord peab saama paremini reguleeritud ja maksu progressiivteet peab saama vähendatud. Praegune seisukord nõuab seda tungiwalt.

Nii kaugele on asi läinud, ja nii suureks on opositsioon tulumaksu vastu kaswanud, et tulewikus Kõigikogu walimistel see rühm, kes demagoogia peale wälja läheb ja lubab tulumaksu kaotada, wist küll kõige rohkem hääli saab. Kõikidest parteidest leiaks isikuid, kes oma hääled sellele rühmale annaks... Asjaluud wõiwad siiski paraneda. Lähewad mõned aastad mööda, maksuaparaat saab korraldatud ja kui rahulikult areneda saame, siis jõuame ka meie niikaugele, et otsekohesed maksud 50% kõikidest maksudest annaks. Selle eelarwe arutamise juures alamkomisjonis selgus, et on wõimalus mõndagi maksu wõrdlemisi tõsta, mis senni pole tehtud. Need maksud oleks: krepostimaksud, päranduseja kohtumaksud. Nagu näeme, pole meie maksusüsteem kaugeltki weel kõiki wõimalusi ära kasutanud. Meie wõrdleme tihti oma maksusid endiste Wene maksudega. Wenemaal oli maksunorm nõnda wäikene, et nad waewalt tuntawad olid, aga kas siis keegi arwab, et see tulewiku Wenemaal ka nii jääb. Ma usun, et seal juba praegu seisukord küllalt raske on. Nüüd on juba dekreedid antud prowintsidesse, et koolid peaksid iseendid ülewal pidama. Paljud jõukad wanemad on sunnitud oma lapsi koolidest wälja wõtma, sest et ei jõua kooliraha maksta. Ükskõik misugune walitsus Wenemaal saab olema, kuid igapähele tuleb wõrdlemisi suure maksukoormaga rehkendada. Meie ei wõi ennast wõrrelda Ameerika wõi Inglismaaga, waid peame seda tegema teiste wäikeste riikidega. Meie maksukoorem on küll raske, kuid ka sellest peame üle saama. Tulewikus loodetawasti rahwa jõukus kaswab ja mida suurem on rahwa jõukus, seda kergemaks läheb ka iseenesest maksude koorem. Ma weel kord tähendan, et wõrreldes läänega, oleme kaugemale maha jäänud, kuid idast, kust meie lahti lõime, oleme kaugelt ees. Kuid meie peame püüdma lääne poole ja mitte ida poole. (M. Martna (sd.): Naba-nõör on alles kinni.)

Nüüd on weel üks küsimus, mis meie riigis wäga palju paksu werd on sünnitanud, see on ametnikkude küsimus. Siin

oleme nõiaringi sattunud. Ühest küljest on ametnikka liig palju, ja teisest küljest saawad meie ametnikud sarnast naljapalka, et kõik paremad tööjõud sunnitud on riigiteenistusest lahkuma. Imestama peab, et mõnedki weel seal on.

Peale wäikese palga ei ole meie riigiametnikkudel mingisuguseid eesõigusi. On olemas 2 süsteemi. Ühed riigid köidawad oma ametnikud riigi külge küll wäikese palgaga, kuid annawad sealjuures kõiksugu eesõigusi, aukraadisid, pensioni jne.; teine süsteem on rohkelt raha maksta. See teine süsteem on senni ainult Ameerikas läbi wiidud, seal maksetakse raha ja muud midagi. Meil ei ole seda ega teist, meie oleme wäga raskes seisukorras, selles mõttes. Arwatakse nüüd, et meie wõime wäiksema ametnikkude aparaadiga läbi saada, kuid selleks tuleb süsteem luua ja parandada, juhtiwatele jõududele paremat palka maksta jne. Kes nüüd aga seda süsteemi loob? Ametnikud peawad seda ise wälja wõtama, ega siis meie 8 ministrit üksi seda teha ei saa. Süsteemi wäljatöötamiseks on teguwõimulisi ametnikka tarwis. Minewal aastal tähendasin mina selleltamalt kõnetoolilt, et koosseisude seadus tuleks wõimalikult ruttu läbi wiia, kuid praegu ma kahtlen selle juures, kes see on, kes seda süsteemi wälja wõtama peaks. Wõib olla, oleks parem, kui walitsuse kätte saaks antud õigus eelarwe summade piirides ametnikka sorteerida ja nendele, kes wõiwad tööd teha, kõrgemat palka maksta tingimisega, et nad ka rohkem tööd teeks. Usun, et meie riigiametnikud walmis on rohkem tööd tegema, kui sellekohast tasu maksetakse. Miks peab näituseks maksuinspektor õhtupoole tundisid andma, mispärast ei wõi tema sel ajal oma kantseleis tööd teha, mida tema palju parema meelega teeks kui selle eest paremat tasu saaks. Senni aga kunni kõrgemat palka ei makseta, ei ole temal seda wõimalust. Muidugi ei wõi tulewikus nii olla, et see kõik walitsuse kätte jääb otsustada, aga mina ütlen, et ülemineku ajajärgus wõiks seda teha. Ma ei tee siin mingisugust kindlat ettepanekut, kuid iseenesest tuleb niisugune mõte, kui küsimus tekib, kuidas sellest küsimusest üle saada.

Kui nüüd juba ametnikkudest rääkida, siis oleks tarwis weel ühe nähtuse peale tähelepanu juhtida, s. o. nimelt ametnikkude ümberkäimine rahwaga. Sellepeale on wäga palju kaebtusi olnud. Kui sa

mõne väljamaalasega räägid, siis kuuled, et Eestis kõrgemate ametnikkudega rääkida saab, väiksematega aga ei saa, need olla liig uhked ja upsakad. Seda väärnähtust kriipsutatakse väga tihti alla ka meie oma kodanikkude poolt. Ametnikkude aparaadi üle otsustab rahwas. Mul on omal juhtumisi olnud Wenemaal, et mind paar korda läbi otsiti ja mul oli ka siin kord juhtumine ametliku läbiotsimise juures viibida, ja ma pean ütleva, et seal wiisakamalt ümber käidi, kui siin, ma ütlen kahjuks, kuid see on nii. Wõib olla, et teistega lugu on parem olnud. Kui sa nüüd lähed mõne väikese ametniku juurde, siis wõetakse sind väga upsakalt vastu. Kõrgema ametniku juures leiad rohkem wiisakust. See väärnähtus peab igatahes kaduma, seda ei tohiks meil mitte olla ja selle peale peab suuremat tähelepanu juhtima.

Kui meie nüüd eelarwet, kui meie majanduslise elu peeglit kokku wõtame, siis minule igatahes jääb sellest optimistiline mulje. Wõib olla, mind süüdistatakse selles, et ma liig optimist olen, kuid ma ei näe mingit põhjust pessimistlik olla, sest rahwa jõukus kasvab. Kui meil on väärnähtusi, ja neid wäärnähtusi on palju, siis on ka wõimalik neid parandada. Iseäranis terawalt paistawad need wäärnähtused maaseaduses silma. Kuid ka siin wõime parandusi teha, see ei tähenda mitte, et meie maareformi seisma peame panema, see ei tähenda weel mitte, et maareformile kriipsu peale tõmbame. Tõsi on, et meie riigi elus wäärnähtusi on, kuid need on niisugused, millest meie üle pääseme, mida meie wõime parandada. Kui meil tulewikus wõimalus on

meie riigikaitse kulusid vähendada, siis on iseenesest arusaadaw, et meie palju suuremaid summasid teistel aladel kasutada wõime. Rahwa jõukusega kasvab ka rahwa maksuwõimalus. Et meie rahwa jõukus praegu kasvamas, seda ei saa keegi salata. (W. Linnamägi (kristl.): See on küsitaw.) Aga mis ma kõige tähtsamaks küsimuseks loen, see on see, et meie seal, kus wäärnähtused on, peame katsuma neid parandada ja oma elu ise hästi korraldada. Peab ütleva, et meie iseseiswus ei ole mitte ainult poliitiline kapitaal, waid tema on ka lõpmata suur majandusline kapitaal. Sellest kapitaalist peame lugu pidama. Meil oleks ainult ühte soowida, et meil wõimalus oleks lähemas tulewikus rahu maitseda ja rahulikult oma elu ja olukorda arendada. Selle soowi elluwimise poole peawad kõik meie püüded sihitud olema. Mina olen kindel, et siis, kui meile kas wõi mõni aastagi see rahuline arenemine kindlustatud on, Eesti rahwas hüigla sammul ka majanduslises elus edasi areneb.

(Hüüded: Lõpetada!)

7. Juhataja teada- Juhataja A.
anne järgmise Kerem: Ettepanek
koosoleku kohta. on tehtud koosolekut
lõpetada. (Hääle-
tatakse.) Nähtawa häälteena-
musega on otsustatud koos-
olekut lõpetada. Järgmine koos-
olek on homme kell 5 p. l. Päewakord
on Riigikogu liigetele kätte saadetud.
Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 10 õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees K. Wirma.

Abiesimees A. Kerem.

Sekretäär A. Tupits.